

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 4

Årgång 66

2011

Bogastugan är hemvist för Södra Vings Hembygdsförening. Foto Leif Brunnegård

Årets hembygdsförening
sidan 8

Profilen - Erik Hökås
sidan 16

Hänt på bögda...
sidan 24

Foto: Charles Hammarsten

HKH Kronprinsessan Victoria Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Innehåll

Några ord från ordföranden	3
Tankar i tiden	4
Gräsens poesi	5
Ett hus med historia	6
Styrelsen gästade en historisk bygd	7
Årets hembygdsförening	8
Verksamhet med bredd.....	10
Helt naturligt - Ger hjärtat ro	12
Hårda bud för Hårda kvarn	13
Femtio år sedan Måsa-Maja sluta rulla.....	14
Dala-Rika och Kalle Hög.....	15
Profilen - Erik Hökås	16
Riksstöd för skydd av Västgötabergen.....	17
Knutsson från Ås erbjöd Sverige en koloni	18
Smått och gott månad för månad	20
Falköping avgjorde strid om järnvägen	21
Borgstena sockenbok firades på nationaldagen ...	22
Hänt på bögda	24
På tapeten	29
Läsvärt i korthet	30
Från källan till gårdspumpen	32

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 25-28pr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

VÄSTGÖTA BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 66
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2011 150:-

Varifrån kommer artiklar i detta nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till sidnummer i tidningen.

Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 43. Manusstopp 9 september.

Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Några ord från förbundsordföranden

När jag sitter och skriver de här raderna i mitten av juli är det högsäsong för hembygdsföreningarnas utåtriktade verksamhet; vandringar, kaffekalas med hembakt, trädgårdsvisningar, teaterföreställningar, hembygdsdag i den egna hembygdsgården, hantverk med mera. Allt annonseras naturligtvis i lokala tidningar, genom turistbyrå, på affischer eller på annat sätt. Hembygdsföreningarnas egna hemsidor blir allt viktigare då det gäller att året om

Hembygdsföreningarnas egna hemsidor blir allt viktigare då det gäller att året om sprida information.

sprida information. Glädjande nog har många, bortåt hälften, av förbundets föreningar egen hemsida och utvecklingen fortsätter. Därmed blir ju också föreningen känd även utanför landets gränser.

Flera gånger har de enskilda föreningarna och deras ordförande påmint om att till vårt kansli i Vara lämna den e-postadress som används i föreningen. Alla har inte någon sådan, men effektiviteten höjs och kostnaderna sänks för vårt förbund om e-post kan användas mycket mer än vad som är fallet.

Sedan i vintras har, som nämnts, en projektplan framarbetats i Västergötlands Hembygdsförbund för projektet "Aktiv hembygd – att skapa nätverk för att synliggöra den västgötska hembygdsrörelsens resurser och möjligheter". Medel har sökts ur Landsbygdsprogrammet. Även Studieförbundet Vuxenskolan medverkar. Nu har vårt förbund fått projektmedel för ett inledande "pilotprojekt" som kommer att genomföras med början i höst. En person kommer att anställas för uppdraget. Redan nu

Eva Bergström Hyenstrand
förbundsordförande Västergötlands Hembygdsförbund.

kan med glädje konstateras att ansökans kompetenskrav på sökande kommer att kunna tillfredsställas med råge.

Här kan påminnas om lördagen den 1 oktober, då Västergötlands Hembygdsförbund, Sveriges hembygdsförbund, Hantverkslaboratoriet vid Göteborgs universitet samt Studieförbundet Vuxenskolan tillsammans ordnar en heldag på Trädgårdsskolan i Mariestad. En exkursion arrangeras av Ullervad-Leksbergs Hembygdsförening. Detta är ett intressant exempel på den samverkan och utåtriktade hållning som framstår som allt mer nödvändig för hembygdsrörelsens framtid.

Eva Bergström Hyenstrand

Årsstämman 2012

Vår årsstämma 2012 kommer enligt planerna att äga rum söndagen den 13 maj, i Tidaholm och på Hellidens folkhögskola.

Välkomna!

Tankar i tiden ...

Hyssna Hembygdsförening har smått otroliga 750 medlemmar. Fantastiskt i en tid då många hembygdsföreningar känner av ett vikande underlag. Hemligheten? Vår tidning .

I år fyller den 25 år. Första utgåvan kom 1987. Ungefär samtidigt ökade medlemsantalet kraftigt. Tidningen eller medlemsbladet ges ut en gång per år och delas ut till alla hushåll i Hyssna. Dessutom får alla medlemmar boende på annat håll tidningen per post. Vi i tidningskommittén har väldigt trevligt när vi sammanställer innehållet. Det finns en mängd idéer.

Själv kom jag med för några år sedan. Det som jag tycker är mest berikande är mötet med människor. Vi gör intervjuer och får oss till livs människoöden, händelser och miljöer från förr men även från idag.

I vår socken har vi en vandringsled som är ca 40 km. Den går precis förbi mitt hus och människor stannar ibland till för att prata, fråga om vägen eller kanske be om lite vatten.

Det är folk i alla åldrar, skolklasser, jobbarkompisar, pensionärer, familjer och också ett ganska stort inslag av turister från andra länder. Jag känner mig stolt över att ha en så populär vandringsled utanför knuten. Den är iordninggjord av vår hembygdsförening där det finns några riktiga eldsjälar.

Jag funderar på om det bara är på landet som hembygdskänslan finns. Ibland verkar det så.

Min svärfar som var född i Göteborg i stadsdelen Gårda hade ett genuint intresse för sin barndomsmiljö och tillhörde "Gamla Gårdapojkar". Han hade stor kunskap om livet där.

När samhället förändras och städerna växer ökar också antalet människor som får sin hembygd i staden.

Vi reser, möter människor från hela världen, lär oss nya språk och får vänner i andra kulturer.

Våra vänner har också en hembygd. Det kan vara en by i Tanzania, Kurdistan, Bangladesh eller ett kvarter i Shanghai eller New York. Ja, var som helst.

Ibland undrar jag över hur det känns att komma som invandrare till vårt land. När känner man att hemma är här? Om jag själv skulle behöva flytta, när blir borta

Anna Faxgård: Om du händelsevis passerar ett rött torp med nyckelhålsveranda så kom gärna in.

hemma? Finns det någon hembygdsförening?

Jag heter Anna och är uppvuxen på bondgård i Hyssna med mor och far som båda var väl förankrade i bygden. Gymnasietiden i Eksjö, folkskoleseminarium i Göteborg och många år som lärare i Härryda kommun. Familjen består av min man, en riktig göteborgare samt tre barn med familjer. Under trettio år bodde vi i Landvetter där

våra barn växte upp. Nu bor vi sedan ett antal år i Hyssna på ett gammalt torp. Pensionärer sedan några år och har fullt upp. Vi trivs oerhört bra och längtar inte tillbaka.

Våra barn har bott på flera håll i världen. Genom dem har vi också mött människor med helt annan bakgrund och hembygd. Här går vi runt på jorden i olika hembygder och tänker tankar i tiden som i detta citat ur en skoluppsats:

"Jag byggde en koja i skogen. Och jag byggde den nästan själv. Den är gjord av trä. Jag snickrade inte eller spikade. Det är inga brädor utan de är grenar"

Om du händelsevis passerar rött torp med nyckelhålsveranda så kom gärna in och drick lite vatten så spinner vi vidare.

Anna Faxgård

**...750 medlemmar.
Fantastiskt i en tid
då många hem-
bygdsföreningar
känner av ett vi-
kande underlag.
Hemligheten?
Vår tidning .**

Gräsens poesi

Jag nyser, ögonen rinner, det kliar på armar och ben. Gräspollen, ingen tvekan. Men det förtar inte mitt intresse för dessa skira strån med sina vippor och egenartade blommor.

Det stiger en doft av gammal-Sverige ur de vilda gräsens fantasieggande namn: tåtel, svingel, äxing, ven, flen. I min oftast mycket gröna grusgång växer vitgröen, en av planetens allra vanligaste växter, ett litet gräs som följt människan i spåren, ända till Antarktis.

I tusen år var det nordiska folkhushållet uppbyggt på dessa Vår Herres egna naturliga gräs. De gav bete åt djuren i sommarhagen På ängen slåtrades de till vinterfoder, blandat med allsköns smakliga örter, hamlade löv och kvistar från ask och lind och andra ädla lövträd.

Snart sagt varje strå togs tillvara, även ute i kärr och mossar. Djurens spillning bars sedan ut från de grå fähusen till åkerlappen, som gödning åt rovor, korn, havre och så småningom även potatis. "Ängen är åkerns moder", sa de strävsamma bönderna.

Numera föder åkerns storvuxna vallgräs våra högmjolkande kor och feta biffdjur. Vi har konstgödsel och förädlat foder. De gamla naturgräsen behövs inte längre för vår fysiska överlevnad.

Däremot bör vi vårda oss om dem för skönhetens och den biologiska mångfaldens skull. Inga marker i Norden är rikare på växter och djur än slätterängen och hagen där djuren fortfarande går i bet. Vad sägs om 25-30 örter och gräs på en enda kvadratmeter? Som i sin tur lockar till sig insekter och därmed skönsjungande småfåglar.

Jag smeker den mjuka ängssvingeln, *Festuca pratensis*. Insekterna landar oupphörligen på strå och blad. För att suga soljuice ur det gröna - och sedan själva bli mat åt flugsnapparungarna i min björk. Allt hör samman i väven av liv och död. Paradiset är en ängsmark, skriver Harry Martinson:

Vi låg i gräset
Och våra ögon insåg åt anden
Allt det sammansatta som är liv och Gud.

*Text Stefan Edman
Foto Leif Brunnegård*

Ett hus med historia

Soldatladugården Lorentzberg ägs av Ullervad-Leksbergs Hembygdsförening. Den 10,5 meter långa byggnaden innehåller fähus, hölada, loge och sädeslada. Tack vare bidrag från Hus med historia kommer den unika byggnaden att kunna bevaras.

I Karleby i Leksbergs socken står en gammal soldatladugård och mår dåligt. Många stockar är murkna och ena gaveln har kanat ner från stenfoten. Tack vare bidrag från Hus med historia skall ladugården nu få nytt liv – i dubbel bemärkelse. Nya stockar skall rädda den åt framtiden. Och en nyanlagd kulturstig skall snart bidra till att såväl ladugården som den indelte soldatens levnadsförhållanden uppmärksammas.

År 1846 var det syn på soldattorpet i Karleby. Rotebönderna beslöt då att uppföra en ny ladugård åt soldaten Korell. Det blev en präktig byggnad. När det laga skiftet i byn inleddes året därpå värderades den nya ladugården under halmtak till samma belopp som soldatens bostad.

Det lilla bostadshuset med ”stuga” och kammare är sedan länge borta. Ladugården står kvar ännu, mycket tack vara att den i tid försågs med plåttak. Den ägs idag av Ullervad-Leksbergs Hembygdsförening, men även den är hårt ansatt av tidens tand. 2009 stod föreningen inför två alternativ. Riva eller renovera? Men var få pengar till reparation? Då öppnades en möjlighet genom projektet Hus med historia.

Det blev avslag på bidragsansökan 2010. I år tillhörde föreningen de utvalda – men lyckan grumlades av att bidraget bara omfattade halva kostnaden, det vill säga 125.000 kronor. Eftersom ingen i Västergötland har fått mera, är det ändå svårt att klaga! Avgörande för satsningen är att byggnaden betraktas som unik.

Det rör sig om en fulltimrad ladugård – alltså en byggnad där både fähus, de två ladorna och logen upp-

Det ramsågade timret ligger nu på tork. Renoveringen kommer att utföras av Jörgen Rånge på Knappegårdens Bygg & Hantverk.

fördes i timmer. I våra trakter var det normalt bara fähus som timrades, resten uppfördes i skiftes- eller regelverk.

Men framför allt handlar det om att ladugården är orörd. Den ser likadan ut idag som den gjorde 1846, med undantag av plåttaket. Den har bara en ingång: dörren till fähuset. Fönster saknas helt, en liten glugg gav ljus och luft till djuren. Kvar är också luckan till höladan, luckan till logen, dragspringan mitt emot och de timrade logbalkarna räfterna i taket där halmen bands fast. Den ålderdomliga karaktären förstärks av att loggolvet's ändträ sticker ut igenom långsidornas timmervägg.

Under augusti-september kommer renoveringsarbetet att pågå. Ramsågade och handskrädda stockar kommer då att ersätta de skadade. Du som är intresserad har möjlighet att följa arbetet. Varje onsdag är åskådare välkomna och den 24 september planeras en hantverksdag. 1 oktober kommer bland annat representanter för Hus med historia att ta del av resultatet i samband ett seminarium som anordnas av Hantverkslaboratoriet i Mariestad.

Soldatladugården Lorentzberg, namngiven efter den siste indelte soldaten Lorentz Korell, ligger cirka 300 meter väster om Karleby by i Leksberg, strax söder om Mariestad, mitt emellan E20 och riksväg 26.

Kanske finns det anledning att återkomma med en ny rapport när renoveringen är avslutad. Då inleder föreningen arbetet med att skapa en kulturstig i Karleby. Den skall utgå från hembygdsgården Persgården och kommer självklart att passera Lorentzberg. Förutom att bese ladugården skall besökarna få en inblick i den indelte soldatens liv hemma på torpet.

Åke Möller

Styrelsen gästade en historisk bygd

Örtagården beundras av Leif Josefsson, Jenny Eberlén, Nils-Olof Olofsson, Erik Samuelson, Björn Andersson och Berit Stockvik Lundin.

Det rök tidigt i den lustiga skorstenen på bakstugan vid Ruus, styrelsen för Västergötlands Hembygdsförbund hade valt att hålla möte i denna idylliska hembygdsgård vid sjön Antens strand och naturligtvis ville de driftiga damerna bjuda på nybakat bröd. Plus andra läckerheter som blommade ut med smak hämtad från örtagården.

Ordföranden i Långareds hembygdsförening, Jenny Eberlén, tog emot tillsammans med Erik Samuelsson i Loholmenprojektet. Besökarna visades förstas bakstugan och örtagården, men också ett paradiset för tekniskt intresserade. Även några av damerna visade stort intresse för de gamla traktorerna, och berättade om hur de kört liknande i unga år.

Jenny presenterade föreningen som bildades 1973 för att ta hand om bygdens kulturarv och bjuder drygt 20 arrangemang årligen. Utöver Ruus, en gåva till föreningen som har 450 medlemmar, har man backstugan Kartås i Loo samt torpet Sandhult i Risveden i ett område som väl illustrerar ett äldre odlingslandskap.

Projektledaren i projekt Greve Gomer, Erik Samuelsson, berättade om arbetet med att utforska Gräfsnäs och Loholmens historia. Loholmen ligger nära stranden nedanför Ruus, och var en föregångare till Gräfsnäs. Där växte exempelvis den blivande drottningen Margareta upp, hon som blev Gustav Vasas andra gemål trots att hon

Ordförande i Långareds Hembygdsförening, Jenny Eberlén, i glatt samtal med Lena Lagnerö och Göte Öberg.

skall ha försökt gömma sig i en kista på vinden, eftersom hon var kär i en annan man. Under sommaren hjälpte föreningen Lödöse museum att gräva på Loholmen, och dessutom skall holmen utrustas med bryggor och annat som gör det lättare att ta sig dit.

Efter kaffe med utsökt hembakat, avverkades en lång rad omval. Arbetsutskottet består även i fortsättningen av ordförande Eva Bergström Hyenstrand, vice ordförande Lars-Erik Kullenwall, sekreterare Mona Lorentzson och kassor Hugo Isaksson. Ingrid Zackrisson är sammankallande i studie- och ungdomskommittén medan Leif Brunnegård fortsätter att göra denna tidning. Med hjälp av redaktionskommittén med Ann-Britt Bohman som sammankallande. Göte Öberg är försäkringsombud, och Nils-Olof Olofsson och Leif Josefsson ceremonimästare. Så var det tid för hemfärd efter en sista titt ut mot Loholmen där mycket spännande medeltidshistoria utspelats.

Hans Menzing

Estrids liv blir film

Estrid Ericson växte upp i Hjo, men hamnade som teckningslärare i Stockholm där hon startade det klassiska företaget Svenskt Tenn 1924. Nu skall det bli en film om denna framgångsrika Hjöflickas tidiga liv, och den spelas in mellan Tidaholm och Hjo. Estrid spelas av Sandra Redlaff som gått på Skara skolscen.

Södra Ving

årets hembygdsförening

En vacker junidag besöker tre av redaktionskommitténs medlemmar Bogastugan vid Tolkabro, hemvist för Södra Vings hembygdsförening, som fick utmärkelsen årets hembygdsförening vid Västergötlands Hembygdsförbunds stämma på Kinnekulle. Den ligger på en mycket vacker plats vid Viskans utlopp ur Tolken, platsen där Viskan rinner upp. En liten vik av sjön blir en fin badplats strax nedanför stugan. På andra sidan viken ligger en liten rödmålad stuga med vita knutar. Det är den gamla bastun, som tidigare drevs av Röda Korset, och som föreningen nu är ägare till. Den har blivit en bra lokal för tillexempel utställningar och styrelsemöten. En ladugård och en smedja ingår också i bebyggelsen.

Vi tre redaktionsmedlemmar, Leif Brunnegård, Hans Menzing och Ann-Britt Boman, skulle försöka få en bild av Årets hembygdsförening, och det fick vi verkligen. Hela styrelsen välkomnade oss, och vi bänkade oss kring kaffebordet med hembakade jordgubbstårter. Vi utnämnde på stående fot Annki Holtander-Bergsborn till tårtmästare. Därefter presenterade styrelsemedlemmarna sig själva, och genom dessa presentationer fick vi en god bild av föreningens verksamhet.

Tårtkalas i S Ving när Västgötabygden kom på besök.

Södra Vings socken har cirka 1.500 invånare och är belägen vid Viskans övre lopp. Området mellan Ätran och Viskan var viktigt ur strategisk synpunkt, och här fanns flera borgar och adelsätter under medeltiden. Kända gårdar är Fagranäs, Vädershalm, Hökerum och Säby. Trakten har otaliga fornminnen, och den medeltida kyrkan har en rik utsmyckning. Riksmarsken Tune Anundsson på Fagranäs lär 1293 ha skänkt en klocka till kyrkan.

Södra Vings hembygdsförening bildades år 1961 och firar alltså 50-årsjubileum i år. Den kom till i en tid av stora omvälvningar i det svenska samhället. De mindre gårdarna försvann, och det blev en kraftig urbanisering.

Det fanns en känsla av att det var viktigt att bevara något av kulturarvet. Viskan har under sitt lopp mellan Tolken och Mogden en fallhöjd av 37 meter, och där har ända sedan medeltiden funnits många kvarnar. Inte mindre än 18 kvarnar eller sågar har dokumenterats. Vid Boga kvarn, namnet kanske efter en krök eller båge av Viskan, fanns en mjölnarstuga, som ägdes av Viskans kraft. Det var en framkammarsstuga, kanske från 1700-talet. Stugan erbjöds hembygdsintresserade, och ägarna till en sockenallmanning vid Tolkabro hade ingenting emot att stugan flyttades dit. Föreningen fick nyttjanderätt till området. Den förste ordföranden hette Jean Rydberg. En hel del gamla föremål överlämnades nu till den nybildade hembygdsföreningen av bland andra Jean Rydberg.

Bogastugan

Bogastugan består av kök, storstuga och framkammare utan eldstad, och den är inredd som i början av 1800-talet. På övervåningen finns många gamla föremål från bondesamhället, bland annat en ovanlig upphängningsanordning i taket, för att förvara födoämnen. På taket finns en vällingklocka, som förut hängt på gården Torp i Södra Ving.

I slutet av 1960-talet skänktes också en gammal ladugård med ”skonke” till föreningen, och även denna flyttades till allmanningen vid Bogastugan. På 1980-talet fick föreningen bastun på andra sidan viken, och på 1990-talet flyttades en bysmedja till området samtidigt som en gästbrygga anlades. Ladugården hade vasstak från Hornborgasjön, som för några år sedan byttes ut mot tegeltak. Det är svårt numera att hitta någon som kan lägga vasstak.

På 1980-talet fick föreningen också en kollada med tillhörande markområde från Ingrid och Karl Pettersson i Torp. Den är ett minne från gengastiden och alltså ganska unik. På grund av vägutbyggnad måste den troligen flyttas, förhoppningsvis till ett område invid allmanningen vid Tolkabro. Nu har man lieslätter på marken runt kolladan. Vid Bogastugan firas midsommar med musik, dans och jordgubbstårter. I år var det så mycket folk, att tårtorna tog slut. Stugan är också centrum för programverksamheten med exempelvis julgransplundring, bildkvällar, visafoton, friluftsgudstjänst, soppluncher och serveringar. Under jubileumsåret 2011 har man minst en aktivitet varje månad. Ansvaret för dessa fördelas bland styrelsemedlemmarna och föreningens arbetskommittéer.

Text Ann-Britt Boman

Foto Leif Brunnegård

Sitter man i syrenbersån har man en fin vy framför sig där sjön Tolken blir ån Viskan. Har man tur kan man få en tårtbody av föreningens tårtbodyexpert.

När vi satt och lyssnade hur man jobbar i Södra Ving fick vi en känsla av att här är allt högt i tak. Men så fick vi gå upp för den gamla trappan då fick vi en annan bild av verkligheten. Inne i den gamla njälarbostaden är de inte högt i taket. Uppe på vinden finns det ett museum. Det Du ser på bilden har förmodligen varit en förrådsplats för matvaror.

Ute i den lilla smedjan finns det mycket intressant att titta på. Jag fastnade för den här bormaskinen. Den kände jag igen. Farbror Oskar på Ringsåsen hade en sådan i sin snickarbod.

Bildsvep Leif Brunnegård

Verksamhet med stor bredd

Södra Vings Hembygdsförening utmärks av många engagerade medarbetare och god gemenskap. Flera styrelsemedlemmar betonar, hur mycket föreningen betyder för dem.

Olika kommittéer och grupper bildas för olika ändamål, och det finns en stor bredd, när det gäller medlemmarnas intressen och insatser.

Redan på 1960-talet bildades en grupp som sysslade med torpinventering. Deras arbete resulterade 1970 i skriften Ödetorp i Södra Ving, som sedan trycktes i flera upplagor. Där finns 185 torp förtecknade, och i historien om torpen finns många nertecknade muntliga uppgifter. En del torpnamn är fantasifulla som Fägringen och Vedermodan, Mesunna med 110-åriga Anna Jonsdotter, Friheten och Oket. Där finns också en liten översikt över kvarnarna i Viskan.

Sedan år 2005 har en grupp med 22 medlemmar samlats för att skriva en sockenbok. En hembygdskurs under ledning av Kerstin Håkansson utgör ramen för arbetet. En bok om Södra Ving kom ut inför kommun-sammanslagning i mitten av 1900-talet. Nu koncentrerar man sig på senare delen av 1900-talet. Tidningsurklipp, intervjuer och dokumentation av företag är olika inslag i arbetet. Företagens ägare eller deras anhöriga har uppmanats beskriva företagen.

Andra styrelsemedlemmar i sockenboksgruppen är Gull-Britt Andersson, Inger Andersson och Gunvor Lundgren. Boken är nu under tryckning och kommer att premiärvisas och säljas under jubileumsdagarna 6-7 augusti.

Stort bildmaterial

Föreningen har också en data- och filmgrupp under ledning av Bo Arabäck och hans fru Lena. Sockenboken kommer att få ett förtämligt bildmaterial. Gruppen sysslar med olika former av dokumentation. En film "Vardag genom sekler" var klar till föreningens 40-årsjubileum 2001.

Ett stort arbete har lagts ner på att identifiera personer

Bastun blev utställningshall. När hembygdsföreningen tog över bastun blev den en plats för sammanträden men även en plats för miniatyger.

från foton på glasplåtar. Bygdefotografen Erik Hultin fotograferade i Södra Ving från 1920 fram till 1960-talet. Han efterlämnade en samling på 16.000 glasplåtar. De kunde överföras till TV, och ett stort identifieringsarbete sattes i gång. Nu är många av personerna på bilderna försedda med namn och bilderna skannade och sökbara. Diskussioner pågår huruvida de kan läggas ut på Internet. Vidare dokumenteras aktiviteter i föreningen kontinuerligt, och en del bilder läggs ut på YouTube.

Till jubiléet har en almanacka med intressanta bilder från bygden och från verksamheten tagits fram för 2011 och som en julgåva distribuerats av medlemmar till alla hushåll i Södra Ving. Det har resulterat i att medlemsantalet har ökat från 60 till drygt 220 stycken under år 2011. Det finns dessutom 317 ständiga medlemmar.

I almanackan finns en tävling för varje månad i att känna igen gamla dialektord. Vad betyder till exempel keppeskodder och illtj? Gruppen ansvarar också för hemsidan www.sving-hembygd.nu, som är ett mycket viktigt ansikte utåt och för informationsspridning.

Jubileumsgeneral är Lars Lidar, som också gjort en utställning i den gamla bastubyggnaden om året 1961 i världen, i Sverige och i Södra Ving. Han har gjort utställningar under de tre senaste åren, bland annat om

1940- och 1950-talen och om skola och lek. Vid jubiléet var det öppet hus och familjefest med musik av Frälsningsarmén, anförande av Västergötlands hembygdsförbunds ordförande Eva Bergström Hyenstrand, kåseri av Claes Astin, uppvisning av Borås Hembygds-gille och jazzkonsert av Hill Blues Unit.

Nya tak

Bredden i föreningens arbete kommer fram, när vi lyssnar till de olika styrelsemedlemmarna. Lennart Johansson, tidigare ordförande under tio år, berättar om underhåll på byggnaderna och att alla byggnader nu fått nya tak. Bogastugan har försetts med nya hängrännor och avledare av trä. Inger Johansson tillhör resekommittén och talar om resan till Skärstads hembygdsförening nära

Gränna för att få idéer och uppslag. I höst reser man till julmarknaden på Koberg. Bengt Samuelsson tillhör smedsläkten som ägde den ditflyttade smedjan och är stugvärd. Han har varit kassör i 28 år och berättade om loppmarknader tillsammans med idrottsföreningar och SMU och om torpinventeringen. Bernt Johansson sjunger och ordnar visafnarn. Monika Nilsson, som nästan vuxit upp i föreningen, är en av klipporna i serveringskommittén, där Inger Andersson står för alla inköp och nästan aldrig kan säga nej. Det är nog gemensamt för de som är engagerade i verksamheten. Gull-Britt Andersson sköter om rabatter och kryddträdgård, och i en sådan här kulturmiljö spelar trädgårdsväxterna stor roll. Lena Arabäck är sekreterare, tar stillbilder och ordnar fototävlingar. Sist men inte minst har vi ordföranden Ingrid Öhlund, som varit ordförande sedan i höstas. Tidigare var hon med i torpkommittén och har ett mångårigt engagemang i föreningen, eftersom hennes mor Märta Gustafsson var ordförande i 24 år. Det har varit fem ordförande under de gångna 50 åren.

Ladugård med skonke. Skonken var en gång mellan fähuset och ladan så man kunde gå under tak när man bar in fodret till djuren.

Mitt i bygden

Kontakten med bygden blir tydlig, då vi ser familjer på badplatsen och båtägare som sätter i båten. I år deltar föreningen ihop med Tolkens fiskevårdsförening i förbättring av badstranden och renovering av den båtramp, som finns på området. Hembygdsföreningen samarbetar även med andra föreningar och organisationer som samhällsförening, idrottsförening, kyrkorna i bygden, kommunen med flera. Sedan flera år har man gemensamma loppmarknader med idrottsföreningar och kyrkor.

Trots att föreningens årsavgifter bara är 50 kronor per person och 100 kronor för familj, är ekonomin god, bland annat på grund av donationer och gåvor. Det tyder på att Södra Vings hembygdsförening är väl förankrad i bygden och med sin breda verksamhet en värdig mottagare av utmärkelsen Årets Hembygdsförening 2011.

*Text Ann-Britt Boman
Foto Leif Brunnegård*

Vår fjärl får hjälp

Hälften av alla blåvingearter är hotade och några är så sällsynta att de bara finns på några få ställen i Västergötland. Till de sällsynta hör Västergötlands landskapsinsekt, alkonblåvingen, som bara finns på några få ställen i Västsverige och lever i samarbete med klockgentiana och myror. Den är så sällsynt att bara få västgötar har sett den. Men svårt hotad är också svartfläcklig blåvinge, som numera bara finns på Falbygden. Länsstyrelsen har satt igång en stödaktion som skall hjälpa fjärlarna att överleva.

Ger hjärtat ro

Stilla och skumt är på heden,
dagssus och dagsljus dö hän.
Stjärnorna skönjas, och veden
lyser från murnade trä.
Nu när jag uppstår ur rosornas rus,
flyktat med sommarens vindar och ljus -
hjärtstilla, smärtstilla, blommor du nu kring mitt hus?

Om ni undrar över den poetiska inledningen så är den stulen från Erik Axel Karlfeldt och hans dikt Hjärtstilla i samlingen Flora och Pomona från 1906. Det var en diktare som säkert ibland kunde behöva hjälp att stilla sitt hjärta. Om växten hjärtstilla blommade vid hans hus minns jag inte, det är många år sedan jag vandrade runt i den vackra trädgården vid Sångs i Sjugare by nära Leksand, men det är inte omöjligt. Där fanns ett myller av olika växter, och det vore konstigt om där saknats en växt som han ägnat en hel dikt åt.

Klosterblomma?

Hjärtstilla lär ha kommit till Europa från Asien i slutet av 600-talet. Kanske hamnade den hos oss via klosterträdgårdarna med dess många medicinalväxter och spreds därifrån till allmogens täppor, men det är först på 1500- och 1600-talen som det finns dokumenterat att växten användes mot hjärtklappning. Senare försäkras det att medicinen sedan länge är bortlagd och bara namnet påminner om dess forna anseende som bot mot hjärtklappning.

Helt naturligt

Att växten fortfarande ofta ses i olika örtagårdar, och dessutom sällsynt kan växa vilt, fast då nära gårdar och förmodligen förvildad, skall bero på detta gamla anseende, sägs det. Men det är nog inte sant. I modern folktro, det vill säga bland alla ”kloka gubbar” som marknadsför produkter på nätet, kan man fortfarande finna mediciner gjorda på växten hjärtstilla. I böcker om läkeväxter får man dessutom veta att den hjälper även mot melankoli, övergångsbesvär och diarré. Och att den tydligen fortfarande i bruk inom folkmedicinen. Växten skördas under blomningen, finfördelas och blandas i kokande vatten, berättar en försiktig bok. En annan hänvisar till att man i Ryssland byter ut vattnet mot brännvin, fast kan det verkligen ha en lugnande inverkan?

Var försiktig

Hur som helst så påpekas det även i reklamen för växt-

Hjärtstillan skall ha lugnat oroliga hjärtan och botat melankolin.

medicinen att den bör brukas måttligt, och själv är jag så feg att jag föredrar apotekets piller mot mitt blodtryck. Så man bör nog nöja sig med att njuta av växten som kulturhistoria och minne av gammal folktro. Redan de gamla grekerna skall ha brukat hjärtstilla, försäkras det, men de gamla grekerna är ju alla döda idag så man vet inte hur de mådde av medicinen.

Men i örtagårdar kan man hitta blomman, som här i Varnhems återuppståndna klosterträdgård. Bilden togs härom sommaren, men förhoppningsvis finns den kvar där.

Hans Menzing

Hårda bud för Hårdakvarn

Den startade som en enkel skvaltkvarn och nämns första gången 1608, men växte till sig och fick sågverk. I 400 år gav den gårdens folk försörjning och ortsborna mjöl och virke. Men åren satte sina spår och 1995 insåg ideella krafter att den måste totalrenoveras. Det gjordes försiktigt så att den ålderdomliga tidsprägel inte skulle förstöras. Skänkta träd hade sågats till lämpliga längder. Men lördagen den 6 mars 1999 slog elden till, både kvarn och såg blev en askhög.

Det har många gånger varit hårda bud för Hårdakvarn i Källunga utanför Herrljunga, men det är förstas inte därför som kvarnen fått sitt namn. Förmodligen är det så enkelt som att en tidig ägare hetat Hård. Siste ägaren hette i alla fall Rune Anderson, och han var förutseende. Han hade inga barn som kunde ta över så han skänkte sin kvarn, såg och smedja till en förening Hårdakvarn, som beslöt att renovera den till ett kulturminne över de många kvarnar som funnits här vid åarna förr. Mängder av folk från bygden lovade gratis arbete och skänkte skog till virke. Arbetet fortskred, när en lördag sågen plötsligt gick varm och hela anläggningen brann ned.

Bygde upp igen

Där skulle förstas historien ha slutat, men man beslöt att bygga upp allt igen. Att återställa det gamla kvarnhjulet och kvarnstenarna blev komplicerat så man nöjde sig med en modernare kvarn och modernare såg. I den gamla kvarnkammaren byggdes bland annat en gammaldags bakstuga där man kunde baka av sitt eget mjöl.

_ Här skall skolklasser kunna se vägen från ax till kaka, berättar kassören Erik Johansson. Och som exempel på problem på vägen nämner han stormarna Gudruns och Pers härjningar, men här förvandlades de fällda träden till innertak.

Vid mitt besök är det problem med ett lager i kraftverket, men annars levererar man massor av grön el till Herrljunga.

Köpte säteriet

Nu har dessutom har man dokumenterat kvarnen och allt arbetet i en bok, Hårdakvarn – en kulturhistoria, med mängder av bilder. För texten svarar Gunnar Arnborg,

Hårdakvarn. Fyra av dem som fått Hårdakvarn att återuppstå, Alf Ericsson, Erik Johansson, Gunnar Arnborg och Lars Gustafsson.

som själv har starka bygderötter i grannsocknen Skölvene, och var förste ordförande i föreningen. Den nuvarande heter Tore Johanson.

I boken bjuder också bakstugans Gun Larsson på en rad recept, berättar Gunnar Arnborg vid mitt besök. Men där kan man också läsa om exempelvis kampen om vattnet. Flera kvarnar utmed den lilla ån var beroende av vatten från Sämsjön, men det dämnet reglerades av ägaren på Sämsholm och det blev förstas tvister. Det slutade med att kvarnägarna gick samman, köpte Sämsholm och styckade av kvarnstugan vid dämnet så att de kunde reglera vattenflödet själva. Sedan såldes säteriet igen.

Annars var Hårdakvarn tydligen gynnad av god vattentillgång, och vid torrperioder då andra kvarnar hade problem kunde man mala här. En speciellt svår period lär man kört Hårdakvarn dygnet runt, söndag som vardag i sex veckor.

Boken är ett äreminnen över bygdens folk som återskapat den gamla kvarnen, men också över siste mjölnaren Rune Andersson, som senare skänkte hela fastigheten till föreningen. Eftersom Gunnar Arnborg hållit i pennan finns där förstas mycket av kultur och kulturhistoria kring kvarnar i boken. Man kan också ta del av hård kamp mot byråkraterna som inte gillade att kvarnen bevarades på det här sättet. Nu siktar man på kursverksamhet och mycket annat som kan ge liv igen vid den gamla kvarnen vid Vimleån i Källunga.

Hans Menzing

Femtio år sedan Môsa-Maja sluta att rulla

Säg Môsa-Maja och varenda Mariestadsbo över 55 får något nostalgiskt i blicken. Stig Sjöholm och Karl-Olof Olsson, till exempel, minns som i går när de åkte med rälsbussen till och från Moholm. I maj månad var det 50 år sedan sista tåget gick.

Den lilla krokiga banan tålde nog att skrattas åt, men mest att äras ändå. Den har nämligen betytt mycket under gångna tider icke blott för Mariestad med omnejd utan för hela bygden. Så, bland annat, skrev Mariestads-Tidningen den 12 maj 1961, två dagar före Moholmsbanans nedläggning. En historisk tillbakablick gjordes och visst vemod kunde anas mellan raderna. Annars blev inte den sista resan med Môsa-Maja särskilt uppmärksam. Allt gick enligt tidtabell och när sista tåget lämnat Moholm för kvällen var det slut.

Vill göra nostalgiresa

Men även om det inte blev någon uppståndelse då behöver inte 50-årsdagen passera obemärkt, tyckte Stig Sjöholm och Karl-Olof Olsson. De har många och starka minnen från Moholmsbanan.

– Det hade varit roligt med en nostalgiresa längs banans sträckning, men det får vi återkomma till, säger Olsson. Moholmsbanan var en 18 kilometer lång smalspårig järnväg. En halvtimme tog resan.

– Men man fick (h)jula på halva vägen, som folk brukade skoja, skrattar Karl-Olof.

Mellan Mariestad och Moholm fanns sju hållplatser: Suntorp, Svanrödjan, Jula, Jula mosse, Säckestad, Smeby grindar och Valla grindar. För Grangärdesborna fanns det ibland också en inofficiell hållplats i det egna bostadsområdet, avslöjar Karl-Olof Olsson. Det spelade ingen roll om vem av de ordinarie rälsbussförarna som körde, Evert Pettersson, Ingvar Lewin eller Gösta Haldéus, alla var schyssta och stannade om de hade möjlighet.

Karl-Olofs första minne av Môsa-Maja är förknippat med just Grangärdet, där han växte upp.

– När morgontåget kom förbi var det dags att cykla till skolan, berättar han.

Maja på mossen

Môsa-Maja var ju folkets namn på tåget som trafikerade linjen Mariestad–Moholm. I början var det ett ånglok som döpts till Maja. Och eftersom hon passerade Jula mosse fick hon prefixet ”môsa”, vilket ju mossen heter i dialektal version. Under tidigt 1940-tal ersattes ångloket med en dieseldriven rälsbuss, och även den fick förstås heta Môsa-Maja. Men Karl-Olofs många minnen av tåget

Môsa-Maja vid perrongen i Mariestad efter avslutad tjänst.

är framför allt av senare datum.

Han fick anställning på Posten 1956 och åkte ofta med Môsa-Maja i tjänsten. På kvart i åtta-tåget på vardagskvällarna skulle bland annat någon från Posten vara med för att bevaka de paket, pengar och värdebrev som skulle transporteras till Göteborgståget. Dessutom skulle brevlådorna i Jula och Säckestad tömmas under resan. Eftersom Mariestad var riksbanksort kunde det vara stora värden i leveransen.

– Och väl framme i Moholm kunde det minsann hända att man fick vänta länge på tåget mot Hallsberg. Det var förseningar redan på den tiden, säger han. Sedan fick han ”åka pass” på vägen tillbaka till stan. Stig Sjöholm hade järnvägen som arbetsplats under alla år. När han började, den 16 juni 1947, var de 41 anställda i Mariestad och åtta i Moholm.

Skrämmande skröna

Till att börja med var Stig kontorsvakt och notisbud och varannan söndag klippte han biljetter på Môsa-Maja. Men så småningom blev han tågklarare och vinkade av tåg såväl på stambanan och Västgötabanan som på Moholmsbanan.

Det har passerat mycket folk. Stig har sett dem alla. Skolungdomar, arbetspendlare, torgbesökare, tingsdomare för att ta några exempel

– Och på söndagsförmiddagarna fanns det de som åkte till Moholm för att få tag i brännvin, minns han. Moholms järnvägshotell öppnade tidigare än stadshotellet i Mariestad. Färre resenärer än vanligt blev det vid ett tillfälle efter en marknad i Mariestad på 1950-talet. Detta

på grund av en spådom som sa att tåget skulle sjunka på Jula mosse.

– Folk vågade inte åka med. Och fortfarande tror folk att det ligger ett lok ute i mossen, skrattar han.

Vinkade av sista

Stig Sjöholm var i tjänst den 14 maj 1961 och fick äran att vinka av sista tåget till Moholm. Han tog även emot detsamma när det återvände. Då hade man lagt ut några extra knalldosor på spåret, för att få det att smälla ordentligt.

– Det var rena fyrverkeriet, minns han.

Efter att Moholmsbanan lagts ned ersattes tågen med busstrafik. Många av rälsbussarna var nedslitna och gick till skrot och bara någon vecka efter sista turen kom rivningstågen och tog bort smalspåret. Nu kan man bara ana var det drog fram.

– Jag skulle vilja se ett minnesmärke någonstans, säger Karl-Olof Olsson. Jag har både idéer och grejer.

*Text Jenni Ahlin
Foto Stig Sjöholm*

Dala-Rika och Kalle Hög

Denna berättelse är ingen saga och ingen sägen. Det var år 1899 på hösten, då havren skulle skördas. Skörden stod mogen, och det behövdes flera arbetare. På den tiden fanns inga maskiner utan säden fick slås med lie. Efter varje skördeman som gick med lien, gick en ”upptagerska” som samlade ihop säden och band den i kärvar. Varje skördekarl skulle ha en upptagerska. Min fader bad Kalle Hög att komma och hjälpa till. Kalle Hög var egentligen byggmästare och byggde ladugårdar och hus, men han brukade hjälpa till när det var särskilt brådskande. Hög var ovanligt lång, stor och kraftig och han utförde alltid ett dubbelt arbete.

Han lovade att komma, men satte som vanligt villkoret att han skulle ha dubbel avlöning, å så ska jag ha två upptagerskor. Hans villkor godtogs. På morgonen visade det sig emellertid, att en av upptagerskorna blivit sjuk och Hög vägrade arbeta. Min fader beklagade förhållandena, men lovade att han som upptagerska skulle få Dala-Rika.

Dala-Rika brukade hjälpa till hemma, liksom också på andra ställen. Hon var lång, grov och kraftig och stark som en karl och hon arbetade ock för två. Hon var snabb i mun och höll aldrig tänderna slutna framför den giftiga ormtungan. Hon var på den tiden vår trakts kvinnosaks-kvinna, om en sådan skulle kunna tänkas finnas. Men hon var mera hänsynsfull än våra tiders kvinnosakskvinnor och tillika mera sanningsenlig. Skördarbetet sattes igång och gick sin gilla gång. Hög märkte att Dala-Rika var honom tätt i hämlarna. Men han ville visa att han kunde

meja på så att hon blev efter. Solen stekte. Havren stod tät som en vassrugge.

Svetten rann ifrån Högs huvud och kropp, tröjan kastades snart av. Men det var lika svettigt ändå. Skjortan åkte också av och undertröjan blev ensam kvar på kroppen.

För att få en liten andningspaus, gick Hög bak ett par buskar och andades ut. När han kom tillbaka sa Dala-Rika:

- Va nöckar de te å sinka sej på de viset?

Hög svarade: Håll käft, och kastade av tröjan också.

Så gick arbetet vidare. Hög svettades och mejade och mejade och svettades. Dala-Rika var

honom ständigt tätt i hämlarna. Till slut var Hög tvungen att om igen gå bak några buskar. När han kom tillbaka sa Dala-Rika:

- Du ger la bätter i å kasta å böxerna me, så vi slipper sinka arbetet på de hära viset.

Vid eftermiddagskaffet var hela fältet avmejat. Min fader som konstaterade detta sade belåtet. - Ja det har ni gjort bra ska jag säga. Då sade Hög: Ja se Dala-Rika ho å alldeles okrestli.

Det fanns kraftfolk på den tiden.

*Text Eskil Kylin
Bild Börje Brorson*

Fotnot: Eskil Kylin växte upp på den gård som idag är Svältornas Fornminnesförenings museigård. Han har skrivit en del berättelser som han samlat i ett häfte som finns i föreningens arkiv. I ett förord skriver han, att han inte garanterar sanningshalten, bara sannolikheten. Detta är en av hans berättelser.

Erik Hökås med blick mot framtiden

När jag på vindlande vägar letar mig upp mot Hökhult i Ljushults socken nära Borås, är det för att träffa Erik Hökås, en profil inte bara i sin socken. Han är välkänd på många håll i Västergötland, särskilt bland hembygdsfolk och samlare av västgötalitteratur. Han har nu hunnit bli 85 år, men framtidsperspektivet för en skogsbonde är långt. Han har just planterat färdigt 4 ha med lövskog, företrädesvis ekplantor, och då får man tänka flera hundra år framåt. ” Men jag har inte planterat allting själv, bara på de besvärligaste platserna”, säger Erik.

Han är alltså en man med ett långt perspektiv bakåt kombinerat med ett stort historieintresse, men också en man som lever i nuet i full verksamhet i skogen varje dag och med blicken framåt som skogsbonde med ekplanteringar.

Erik Hökås växte upp på gården Hökhult, som ägdes av föräldrarna Oskar och Frida Johansson. Mamman blev över 100 år gammal, så Erik har goda gener, när det gäller hög ålder. Han övertog gården och drev den fram till 1980-talet, då han arrenderade ut den men behöll skogen. Flera andra gårdar är också tillköpta. Nu har Erik och Ulla, hans hustru sedan 25 år, byggt ett nytt hus på gården, men han håller dessutom på att renovera huset intill, som han köpt. Här får han också utlopp för sitt odlarintresse.

Engagemanget i bygden har omfattat det mesta, skytteföreningen, idrottsföreningar, centerrörelsen, LRF, skogsbruksområdet, kyrkan, kommunala förtroendeuppdrag och sist men inte minst hembygdsrörelsen.

Ljushults hembygdsförening bildades 1949, och en gammal stuga i sydgötisk stil inköptes och flyttades till en skänkt tomt nära Hallerna. Men föreningen tynade bort och återuppstod inte förrän år 1975 med Erik Hökås som en drivande kraft. Han var sedan dess ordförande i 28 år fram till 2004. Under den tiden hände det en hel del i föreningen. Den gamla hembygdsstugan sattes i gott skick och kompletterades med en sommarladugård och en smedja. Den gamla slöjdstugan från Ljushults skola

Erik Hökås.

flyttades också dit.

Tillsammans med Kinarnumma Hembygdsförening gav man ut Axel Henrikssons artiklar i en samlingsvolym. Han kallade sig Jonas i Jonsbo och skrev artiklar om en småbondes liv i många tidningar i Sverige. Boken gavs ut för att högtidlighålla minnet av Axel Henrikssons födelse.

Så var det dags för större uppgifter – sockenboken om Ljushult. I studiecirkel samlades material in under 7 – 8 år. Ingemar Herngren sammanställde materialet, och

boken trycktes i 1,500 exemplar. Föreningen bedrev förstås också programverksamhet, och Erik minns en av de första samlingarna i den nyrenoverade hembygdsstugan, nämligen ett husförhör.

När hembygdsföreningarna i den nybildade Borås kommun gick samman i Borås Hembygds-krets, var Erik Hökås en av tillskyndarna tillsammans med Waldemar Johansson, och Erik blev kretsens vice ordförande. Hans krafter har också räckt till för Västergötlands Hembygdsförbund, där han var med i valberedningen. Att han följt förbundet med intresse visar 66 årgångar av Västgötabygden,

vackert inbundna.

Landskapet Västergötland har alltid varit ett stort intresse, och nästan från början har Erik Hökås varit med i Föreningen för Västgötalitteratur. Sin 50-årsdag tillbringade han på en bokauktion. Tillsammans med hustrun Ulla är han en flitig gäst på bokauktioner, och han vet det mesta om västgötalitteratur. Glädjen över en sällsynt västgötabok kan man inte ta miste på. Han och Ulla har under olika perioder varit med i styrelsen för Västgötalitteratur. Även i Stiftshistoriska sällskapet är de engagerade medlemmar.

Erik har alltid läst mycket, och bokintresset leder in på hans samlarintresse. Han har inrett ett gårdsmuseum med många föremål som har funnits på gården och mycket som har skaffats på auktioner och loppmarknader. Här finns verkligen ett kunnande om vad föremålen har

Profilen

använts till i det gamla bondesamhället. Vi talar om hur viktigt det är att dokumentera och ta vara på gamla kunskaper och erfarenheter, innan de försvinner. I fem år var Erik Hökås ordförande i Kinds Forskarklubb, som just sysslar med dokumentation, företrädesvis om Kindsbygden.

Även om Erik Hökås har ett djupt historiskt intresse, har han alltid levat i nuet. Under sin tid på Hökhult var han med i skytteföreningen, där han var kassör i några år, i nykterhetsföreningen IOGT-NTO och i idrottsföreningen Björkehov. Fortfarande gör han sina motionsrundor och har nyss köpt ett par nya joggingskor. Som skogsbonde var han med i Tranemo skogsbruksområde och en period dess ordförande. Skogs dagar anordnades flera gånger på Hökhult.

Erik Hökås engagerade sig i Centern, tidigare Bondeförbundet, där han var sekreterare i Ljushults centeravdelning. Han har haft kommunala förtroendeuppdrag både i gamla Dalsjöfors kommun och senare efter kommunsammanslagningen i Borås kommun, bland annat i socialnämnden, taxeringsnämnd och i L. J. Frimans donation. För sina insatser under 25 år fick han mottaga kommunens utmärkelse.

I Ljushults församling var han ordförande i kyrkofullmäktige, och i fjorton år var han kyrkokassör i Sexdrega pastorat. Kyrkan i Ljushult renoverades under denna tid.

Erik Hökås kan sin bygd och är djupt förankrad där.

Erik Hökås kan sin bygd och är djupt förankrad där, men han gör gärna utblickar och har vida intressen. Han är en god representant för alla de medlemmar i våra hembygdsföreningar, som engagerat sig i sin bygd och utträttat mycket i livet. Det träd som har rötter står stadigt när det blåser, och det stämmer också på trädets ägare. Att plantera ekplantor ger perspektiv både bakåt och framåt och ger också känslan av att vara en länk i en kedja, i många generationer. Mötet med profilen Erik Hökås väcker många tankar om vår uppgift på den plats där vi lever, i vår hembygd, och vad vi gör av vår stund på jorden.

Ann-Britt Boman

Riksstöd för skydd av Västgötaberg

Västergötlands Hembygdsförbund fick ett lätt nedprutat stöd i sin strävan att skydda de västgötska platåbergen mot brytning av uran när Sveriges Hembygdsförbund höll riksstämma i ett Karlstad som levde upp till sitt rykte som en solstad.

Flera hundra personer deltog i en manifestation för mångfald, och priser delades ut till två projekt som verkar för främjande av mångfalden, Emiliaprojektet och Röda korsets ungdomsförbund, som bland annat bedriver ett läxhjälpprojekt.

Stämman invigdes av en utlokaliserad västgöte,

landshövding Eva Eriksson, varpå riksantikvarie Inger Liliequist talade om behovet av ett nära samarbete för att stärka kulturarvet, och hoppades att tillsammans med SHF finna en fortsättning på satsningen Hus med historia. Riksstämman omvalde Birger Svanström till ordförande och ny i styrelsen blev Lars Sjösvärd, landsantikvarie och chef för Gotlands museum.

Vi hade ju sänt in en motion där vi bad om stöd att skydda Västgötaberg mot uranbrytning genom att riksförbundet gav frågan högsta prioritet ur nationellt perspektiv. Vi önskade också att förbundet skulle uttrycka

lokalbefolkningens oro hos berörda departement och verka för en lagändring i avseende på tillståndsgivning så att inte enbart dagens energibehov utan dagens och morgondagens världsvida miljö- och livsmedelsbehov bättre skyddas.

När SHF:s styrelse behandlade motionen visade man stor förståelse för den oro som finns beträffande uranbrytning men prutade på våra anspråk. Man konstaterade helt enkelt att SHF i dagsläget saknar resurser att företräda hembygdsrörelsen i en fråga om uranbrytning annat än vad avser effekterna för kulturlandskapet. Styrelsen ansåg också att det fanns svårigheter med att verka för en förändring i lagstiftningen eftersom det är en process som är mycket komplicerad och tar lång tid. Så förslaget till stämman blev att bifalla motionen så

till vida att SHF skall verka i motionens anda och stödja regionala och lokala initiativ, och så blev också stämman beslut.

Riksstämman beslöt också en stadgeändring som bland annat innebär att de regionala förbundens stadgar måste innehålla SHF:s grundsyn och ändamål. Bohusläns hembygdsförbund reserverade sig mot beslutet. Från Västergötlands hembygdsförbund deltog Hugo Isaksson, Lars-Erik Kullenwall, Mona Lorentzson och Jan-Olof Berglund som delegater. Undertecknad tvingades i sista stund lämna återbud på grund av sjukdom. Dessutom deltog ordföranden Eva Bergström Hyenstrand som ledamot i Riksförbundets styrelse.

Den traditionella hembygdsfesten hölls på Ransäter.

Hans Menzing

Knutsson från Ås erbjöd Sverige afrikansk koloni

Knut Knutsson, som föddes på Sjöryds egendom i Ås 1857 i dagens Grästorps kommun, höll på att skaffa Sverige en afrikansk koloni. Han förmedlade ett anbud till svenska staten att köpa Kamerun, som på så sätt försökte undvika att hamna i tysk eller engelsk ägo.

Knut var son till bruksförvaltare Knut Knutsson och hans hustru Birgitta Iversson. Eftersom Sjöryd är beläget vid Dättern, ett fågelparadis för ornitologer, så grundlades hans intresse för naturen tidigt.

Studierna i Vänersborg hade inriktning på den militära banan, men istället inspirerades han och en kamrat, Georg Waldau, av Vänersborgs berömda Afrikaresenärer Charles John Andersson och Axel Eriksson. I tidningen Allsvensk samling från oktober 1946 berättas historien om de två svenskarnas äventyr i Afrika. Knutsson beskrivs som ivrig jägare och idrottsman, full av dådlust och gott humör. 'Klar intelligens förenades med myndighet och mod i hans lynn'. Det idrottsliga hade han stor nytta av en gång när han fick simma en lång sträcka under vatten i en flod, då för att slippa bli dödad och uppäten av kannibaler enligt Knut själv. Paret Knutsson/Waldau omnämnes i en rad böcker, bland annat i Herman Lindqvists bok Ånga och dynamit, i serien om Sverige.

Svårt sjuka

Ett par betjänter anställdes och efter noggranna förberedelser började resan till Afrika 1883. Den 17 december samma år nådde de sitt mål, Kamerunflodens mynning. En skara infödingar anställdes, både kvinnor och män mot en betalning av en famn tyg och fem tobaksblad vardera. Varpå marschen började och de nådde sitt mål den legendariska Manns källa belägen över 4000 meter över havet. Där byggdes en primitiv hydda och Knutsson sköt sin första antilop som lagades efter afrikanskt recept som Knut och Waldau tyckte var en delikatess.

Det tropiska klimatet gjorde att svenskarna var mycket sjuka och ett flertal medhjälpare och hantverkare som var med från Sverige dog.

På julafton 1884 var det glädje i det svenska lägret. Man köpte hela så kallad Mapurtjalandet, omkring 25 000 tunnland av kungen Mossasse och den svenska flaggan hissades i Afrika. Den 2 januari året därpå kunde Knutsson hissa flaggan över 70 000 tunnland afrikansk jord.

Högstående

Deras handelsbolag omfattade frukt, kaffe, kakao, elfenben och senare även gummi i utbyte av tyger, pärlor och allsköns prydnadssaker. Nu började Knutsson studier av

land, natur och folk. När resan startade hade Knut den dåtida nedvärderande synen på den afrikanska urbefolkningen och främmande kultur. Knutsson ändrade sina åsikter rätt så snabbt och talade hela sitt resterande liv om de högtstående afrikanerna som han ansåg etniskt stå mycket högre än europen. En åsikt som då var rätt så kontroversiell.

Under sin vandring över Kamerunbergen, 4160 meter över havet, vilket han var den förste vite som gjorde, upptäckte han gummilianer med en längd av upp till 20 meter. Svenskarna lärde infödingarna att samla in gummisaften och bereda den. Det blev en lönande affär både för afrikanerna och handelsbolaget.

Under denna tid på 1800-talets slut var Afrika utsatt för en mängd kolonialkrig, tyskar och engelsmän hade stora intressen i Kamerun. Svenskarna hade affärer med tyskarna så de ställde sig på deras sida. Tyskland hade ju redan annekterat Kamerunflodens mynning och Knutsson och Waldau tyckte för övrigt att engelsmännen var snorkiga.

Ville sälja

Svenskkolonin har under åren utökats med skickligt hantverksfolk som rekryterats från Vänerbygden och Varaslätten. Knutsson och Waldau fick under åren i Afrika en rätt så värdefull samling etnografiskt och zoologiskt material. Större delen av samlingarna finns idag på museer i Stockholm, Göteborg, Vänersborg och Hamburg. Där kan man fortfarande skåda antiloper, insekter och ormar från svenskarnas tid i Kamerun. Kartläggningen av Kamerun är också Knutsson och Waldaus förtjänst. Kolonialkrigets verklighet trängde sig allt närmare, eftersom Knutsson och Waldaus ägor låg inom engelska och tyska intressen så uppvaktades de flitigt av båda parter. De två svenskarna insåg att de måste göra något. Urbefolkningen ville inte hamna under vare sig tyskt eller engelskt styre, utan ville fortsätta vara under svenskarna som behandlade dem väl.

Knutsson och Waldaus popularitet går väl inte att betvivla när infödingarna erbjuder sig att försälja hela Kamerun till Sverige och vill hamna under svensk flagg. Knut nappar genast på förslaget och skriver ett flertal brev till svenska regeringen. Den är dock helt kallsinnig och detta sågs med stor bitterhet av svenskarna. Waldau skrev skällebrev i bästa Gustav Wasastil. 'Svenskarna sofva. Ack, om man kunde ruska upp dem!' Utan svenskt stöd klarade de inte av att administrera och behärska det enorma området och tvingades till slut försälja hela området, då till tyskarna som de någorlunda stod på god fot med istället för de provocerande engelsmännen.

Sjöröys egendom i Ås är Knut Knutssons hem.

Efter tiotalet år i Afrika återvänder Knutsson till Sverige som en förmögen man och slår sig ned som affärsman i Stockholm och återvände aldrig tillbaks till Afrika. Waldau däremot stannade kvar och gick i tysk tjänst.

Fågelskydd

En vetenskaps man har i början av 1910-talet studerat svenskarnas koloni och förklarade i världspressen, att Knutsson och Waldau genom sin välordnade exploatering gjort mer för kulturen än hela den engelska baptistmissionen på årtionden.

Även om hembygdskänslan var stark hos Knutsson, så var intresset för djur och natur starkare. Under många år var han ordförande i Sällskapet Fauna och vice ordförande Stockholms Naturvetenskapliga Förening. År 1909 var han med och startade Sveriges Naturskyddsförening. En annan fråga som låg Knutsson varmt om hjärtat var fågelskyddet i Stockholms skärgård.

En förmodligen sann historia gör gällande att Knutsson några dagar före sin död 1930 stötte på en afrikansk yngling som putsade skor i entrén till NK i Stockholm. Knutsson tilltalade ynglingen på en dialekt han lärt i Kamerun. Till sin stora förvåning fick han ett glatt svar tillbaka. Det visade sig under samtalet att pojken var son till en av de hövdingar, som Knutsson gjort affärer med.

Åldrig och sjuk, men ändå lycklig, bjöd han hem pojken på julmiddag. Denna middag blev inte av för Knutssons del, han avled på julaftonsmorgon. Den unge mannen från Kamerun deltog vid begravningen och höll ett tal. Han uttryckte kamerunernas tacksamhet och kärlek till de svenska pionjärerna.

Knut Knutssons fru hette Amanda och var dotter till godsägare Liedberg på Ulvstorps gård. Paret fick två barn och ett barnbarn, ingen är idag i livet.

*Text Kenneth Wulkan
Foto Tage Brolin*

Smått och gott månad för månad

Vid ett besök på Bokcaféet i Od förra sommaren köpte jag boken Årspraktika av Britt-Marie Hallbert. Boken, som jag varmt rekommenderar, är lättläst och har fina foton och teckningar om natur, seder och bruk månad för månad. Mycket av innehållet skulle passa i Västgötabygden. Därför kontaktade jag författarinnan för att höra hur hon ställde sig till det. Britt-Marie gillade idén och gav mig fria händer att plocka vad jag vill ur boken. Som grund i min artikel om september och oktober har jag "Årspraktika". Ändringar och tillägg är dock gjorda.

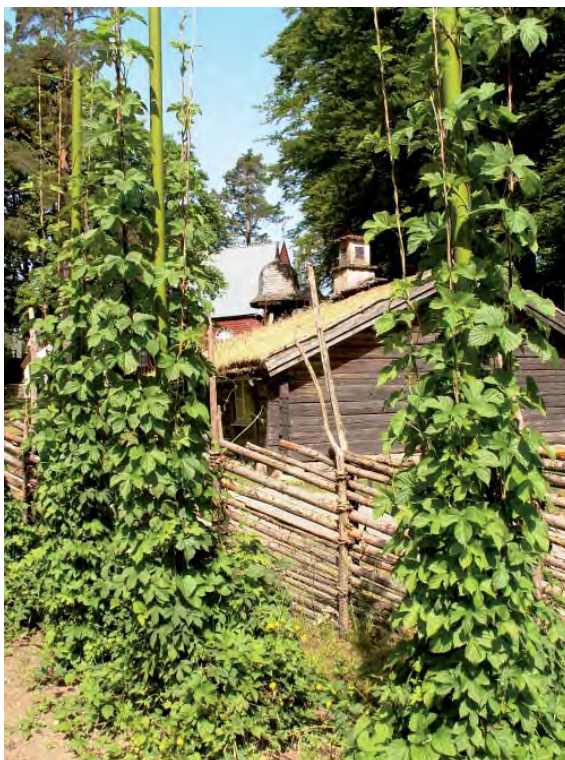
September

September heter på latin septembris, av septem = sju. September var den sjunde månaden i den äldre romerska kalendern. Det gamla svenska namnet är Höstmånad. September är en skördemånad.

Humle är en gammal kulturväxt, som i Sverige numera mest är en prydnadsväxt i våra trädgårdar. Vi kan också finna den vid gamla övergivna torp och gårdar. I Sverige har den odlats och använts i öltillverkning sedan 1200-talet. För att säkerställa tillgången på humle tvingades bönderna från 1400-talet att ha minst 40 humlestöror, annars blev det böter. År 1860 upphörde lagen. På gårdarna var ölbruggningen viktig och det var vanligtvis husmor som hade ansvaret. Det konsumerades stora mängder öl.

Humle tillhör hampasläktet och är en slingrande flerårig växt som kan bli 6-8 meter hög. Den växer mycket snabbt, upp till 20 cm per dygn och slingrar sig alltid åt höger. De kottliknande honblomställningarna bär små gula hartsörtelhår som innehåller lupulin, ett ämne som ger ölet dess bittra smak och dessutom gör det mer berusande. Humlekottarna bildas om honplantan inte befruktas.

Under första världskriget saknade man på många håll sömnmedel till sårade soldater. En läkare påminde sig att han hade hört att folk som skördade humle blev mycket sömniga. Han prövade att stoppa humlekottar (honblommor) i de sårades huvudkuddar och det visade sig att de sov utmärkt på dem. Så småningom började

samtliga krigförande länder att använda humle som sömnmedel och för en tid kryddade man i stället ölet med rölleka och pors. Läkarens upptäckt var dock sedan länge känd av Nordens kloka gummor och gubbar.

På ölburken i mitt kylskåp står det att ölet innehåller vatten, kornmalt och humle. Men var odlas dagens humle? Ett telefonsamtal till Falcon/Pripps/Carlsberg ger svaret: Tyskland.

Förutom till öl och sömnmedel i kudden kan man göra avkok på humlekottarna. Det ger ett örtte som har en rogivande, aptitökande och matspjälkande effekt. Dessutom innehåller det östrogen med viss hormonpåverkan

och kan användas vid klimakteriebesvär. Har man riktigt mycket avkok kan man ta sig ett rogivande bad. Förväll unga skott och ät som sparris. Späda blad som växt i skugga kan användas i soppa. Stjälken kan användas vid tillverkning av tyg och hållbart papper.

Det är fascinerande hur människan under mycket lång tid har använt växter som föda och krydda, i läkande syfte, som näringstillskott och till annan nytta. Men hur kom man fram till det och hur visste man att en del växter är giftiga? Hur många fick sätta livet till i testandet? Hur kom man fram till att en lagom dos av en giftig växt var till hjälp för människan?

Vill du odla ditt eget humle? Skaffa en honplanta. Kan förökas med sticklingar eller rotskott. Humle klipps ner till marken på hösten eller våren. Sov gott!

Fåglar. Visste du att gökungen flyger ensam den långa vägen till Afrika? Ingen visar den vägen – den hittar ändå. Rönnbär. Vill man ha glada och friska vinterfåglar, kan man frysa in hela rönnbärsklasar i plastpåsar. Tina först upp dem och häng dem sen i snören, när kylan har slagit till. Bären är mycket vitaminrika.

Oktober

Oktober heter på latin october, av octo = åtta, och var den åttonde månaden i den äldre romerska kalendern. Hos oss även kallad Slaktmånaden.

Oktober är vinterkvartalets första månad med bland an-

nat höstmarknader. Förr var det också Flyttningstider för tjänstefolk. Innan de började arbeta på en ny plats, hade de ofta en frivecka mellan 24 oktober och 1 november.

När jag gick i småskolan för cirka 50 år sedan fick vi lära oss varför lövträdens blad skiftar färg och sen faller till marken. Många med mig har säkert glömt denna kunskap, så här kommer en repetition.

När lövträden skiftar färg och faller sina blad förbereder de sig inför nästa säsong. Sommartid finns det mesta av trädens näring och energi i bladen. Frosten påskyndar bladstärkelsens omvandling till vattenlösligt socker och det förs tillbaka till kvistar, grenar och stam och bildar en extra kraftreserv för vintern. Därför försvinner också den gröna färgen (klorofyllet) från bladen och andra färgämnen slår igenom. Det röda färgämnet (anthocyan) skapas när stärkelsen förvandlas till socker. Ju fortare temperaturen faller desto snabbare framträder det röda. De gula färgämnen (xantofyll och karoten) finns alltid

i bladen, men syns först då det gröna klorofyllet löses upp.

Blåbärsris är färggrant på hösten. Man kan ställa några kvistar i ett glas med glycerin. När det sugits upp helt av kvistarna, faller inte blåbärsriset sina blad. Kvistar med höstlöv kan man förfara med på samma sätt.

Källor:

Hallbert, Britt-Marie: Årspraktika utgåva 2008

Mossberg, Bo m fl: Den nya nordiska floran

Bremnes, Lesley: Vår örtabok

Boman, Gunilla: Huskurer och helhetsterapi

www.odla.nu

www.sv.wikipedia.org

Text Ann-Britt Gard-Börjeson

Foto Hans Menzing

Falköping avgjorde strid om järnvägen

Den hårda kampen mellan Öst- och Västbillingar om var Västra stambanan skulle dras vanns till sist av – skåningarna. Denna järnvägssatsning, som var av så stor betydelse för en lång rad orter i Västergötland, avgjordes över västgötarnas huvud. Riksintressena verkar ha vägt tyngst och då blev Södra stambanans knutpunkt med Västra stambanan i Falköping avgörande.

Fortfarande kan man läsa om hur Skaraborna av ren snobbighet tackade nej till Västra stambanan, man var rädd att järnvägen skulle locka en massa olämpligt folk till den lilla läroverks- och prästänkestaden. Även Mariestadsborna påstås ha varit avoga till denna nymodighet. Sanningen är den motsatta, båda städerna kämpade hårt att få järnvägen. Dessvärre hade de var sin uppfattning om hur banan skulle dras väster om Billingen, och senare dök en tredje modell för Västbillingebanan upp. Östbillingarna på andra sidan berget höll däremot ihop om ett förslag.

Avslöjar myt

Det har skrivits en del uppsatser som avslöjar myterna, och bäst av dem jag sett är den Ragnhild Ehn skrev 1997 vid Historiska institutionen vid Göteborgs universitet. Ragnhild är som jag utflyttad från Södra Kedum, och även om det skiljer en oändlig massa år mellan oss så sjöng hon några gånger med Skara storband när jag låtsades spela piano där. Numera heter hon Ehn White, bor i Göteborg och jag har fått läsa hennes uppsats.

Hon gör en noggrann och seriös sammanfattning av de stundtals hårda debatterna i Skaraborg om järnvägens sträckning. För naturligtvis insåg man värdet av denna bana. Förenklat kan man säga att bygderna väster om Billingen i mitten av 1800-talet hade mest näringsliv och andra intressen som behövde en järnväg. Samtidigt framhöll motståndarna att östra delarna skulle få en större expansion av en järnvägssatsning. Och var i större behov av den.

Militärt värde

Västbillingarna hade förstås stöd av landshövdingen A P Sandströmer, som verkligen inte var en neutral tjänsteman. Han var så engagerad att det påstås att hans dödsfall strax efter det ur hans synvinkel negativa beslutet orsakades av ren grämelse.

Fast så vårdslöst skriver förstås inte Ragnhild, alla hårdvinklingar i texten är mina. Det verkar som att Västbillingarna, trots landshövdingen, haft svårare att nå överhetens öron än Östbillingarna med greve Gustaf Posse på Vreten i spetsen. Det hjälpte inte ens att man framhöll att en dragningsväster om Billingen skulle gynna den militära verksamheten på Axevalla hed. Trupptransporter per tåg var viktiga i militär strategi på den tiden.

Egna bygden

Den verkliga spindeln i järnvägsnätet var överste Nils Ericson, äldre bror till den berömde uppfinnaren John Ericsson. Han lade visserligen fram en idé om att dra

Rantens järnvägsrestaurang lockar fortfarande resenärerna på Västra stambanan.

järnvägen väster om Billingen, men öster om Mösseberg, vilket skulle kunna gynna folk inom ett stort område. Men det blev väl alltför omständligt.

Så i den lokala debatten handlade det mest om att framhålla den egna bygdens behov. Landshövdingen såg det mer i stort och visade på att en dragning väster om Billingen gav kortare restid mellan Stockholm och Göteborg. Medan Eriksson såg det ännu större, och

av järnvägen medan Skara halkade efter trots de många smalspåriga banorna.

Den bittra sanningen är nog att stambanans sträckning avgjordes över huvudet på oss västgötar. Banan skulle vara till största nytta för hela riket, och då fick Skara och Mariestad stryka på foten.

Hans Menzing

Borgstena sockenbok firades på nationaldagen

Den 6 juni brukar nationaldagen firas på många orter, och ofta är det hembygdsföreningarna som står som arrangörer. I Borgstena norr om Borås har man varje år nationaldagsfirande på hembygdsgården Högen i Örlanda by. Där samlades vi i det varma och soliga försommarvädret för att fira nationaldagen som vanligt men också för att fira att sockenboken nu blivit färdig.

Tal och sång

Nationaldagen inleddes med att flaggan hissades, och därefter blev det sång och musik av Ulrika Lindell och Mikael Karlsson. Ordföranden i Borgstena Hembygdssförening Arne Andersson hälsade välkommen och berättade om bokens tillkomst. När Borgstena byalag började sin verksamhet, bildades även en torpgrupp 1999, och sockenboken är resultatet av tolv års tråget arbete. Hem-

bygdssföreningen Borgstenas Framtid kom till stånd 2003 och kunde år 2006 köpa hembygdsgården Högen med ekonomisk hjälp av välvilliga borgstenabor, som Arne Andersson också tackade i sitt tal. Borgstenas Framtid var namnet på en godtemplarloge som fanns i Borgstena.

Högtidstalet hölls av Bengt Wahlgren, ordförande i Kulturnämnden i Borås. Han erinrade om den historiska bakgrunden till nationaldagen men också om den stora roll som naturen spelar som inramning till firandet. Ett leve utbringades för Sverige och för Borgstena Hembygdssförening. Den senare delen av talet handlade om sockenboken, och han hyllade föreningen för deras idoga och gedigna arbete. Alla medlemmar i torpgruppen avtackades sedan med blommor och utmärkelser.

Efter detta var det äntligen dags för bokens an-

komst. Boklådorna anlände på en vagn dragen av hästen Goliat med David Eriksson som kusk, och många ville köpa den eftertraktansvärda sockenboken. Så vidtog servering av sill och potatis, och alla lät sig väl smaka. Se, det var ett riktigt nationaldagsfirande och en glädjens dag för bygden!

Sockenboken

Borgstena sockenbok omfattar 464 sidor i A4-format och kostar 500 kronor. Den innehåller många bilder på

gårdar, torp och personer men också bilder från livet på landet och arbetet i jordbruket. Från början var det torpinventeringen, som skulle ligga till grund för boken, men sedan tillkom också gårdarna. Boken är indelad efter rotarna i socknen, och varje torp är numrerat och kan återfinnas på kartor över varje rote. Torpens och gårdarnas geografiska platser är också angivna med latitud och longitud tillsammans med andra angivelser, och man berättar om hur det nu ser ut. Både äldre och nyare bilder finns. Några sidor handlar om begrepp från det gamla bondesamhället, till exempel mantal, skatte-, krono- och frälsebönder, torpare, statare och inhysheshjon. De olika familjerna som bott på torpet eller gården räknas upp, och ofta berättas också mer personligt om vissa människor och de sätts in i ett sammanhang. Det gör boken levande och ger den ett särskilt värde. Utdrag ur protokoll, bouppteckningar, köpekontrakt, skiftesprotokoll, dagböcker och tidningsartiklar ger också tidsfärg. Soldattorpens historia går dock tillbaka till indelningsverkets tillkomst i slutet av 1600-talet. Flera gårdar var troligen från början en ensamgård som sedan delades, kanske vid arvskifte. Så är det med Tuvarp, som på Kettil Classons karta från 1646 bara är en gård. När gården delades på 1750-talet bodde tydligen ändå de båda familjerna kvar i samma hus. Utförligt berättas sedan om det laga skiftet 1846. Kanske har vi svårt att förstå den genomgripande förändring som det laga skiftet innebar i Sverige, då byarna sprängdes.

En av de större gårdarna är Uddetorp, som var ett säteri och från början sätesgård för flera adelsläkter, t ex Oxehufvud på 1500-talet. På 1700-talet ägdes den av borgaren och handelsmannen Daniel Carling från Borås, och där finns också torpet Carlingsdal. Andra ägare var på 1800-talet riksdagsmannen Petter Haraldsson och J. A. Wästfelt.

På torpet Vitakullen under Uddetorp bodde smeden Adam Gävert av vallonsläkt, och hans son blev också

Sockenboken levereras.

smed i Borgstena. Slakten finns fortfarande kvar.

Vidare berättas om Hoffmansupproret 1766 eller Bullret från Borgstena. En av huvudmännen, Tomas Nilsson från Källared dömdes till döden och avrättades på Galgbacken i Fristad den 19 oktober 1766. Ett 60-tal borgstenabor är namngivna som deltagare i upproret, och många dömdes till spöstraff eller straffarbete på Marstrands fästning.

1900-talets Borgstena

Intressant är att läsa om framväxten av sågverket i Borgstena, i dag Borgstena Timber AB. På Krögaregården fanns i början av 1900-talet en jordbruksfastighet, en lådfabrik och senare sågverk. Clas August Andersson från Molla flyttade till Fristad 1891 och till den nybyggda Krögaregården 1908. Sågverket expanderade, och i dag är Clas August Anderssons sonsonson direktör i företaget, som producerar 250.000 m³ årligen, främst takstolsvirke.

På Krögaregården fanns tidigare en gästgivargård. Tidsbilder från 1900-talet ger Fritz Johansson på Skyttlabacken i sin dagbok 1904 -1921. Han talar om sitt arbete på lådfabriken och som kyrkvaktmästare, om att tapetsera och måla, att laga skor och binda in böcker, att bära post, att bryta stubbar och flåhacka.. Inte minst får man en bild av det sociala livet med ungdomsmöten i Missionshuset med 50 sångare, med skridskoåkning på Sågedammen, dans i paviljongen och på Högbergs loge, kräftfiske i Våtasjö, socialistiskt föredrag vid järnvägsbron, nyårsvaka och 40-årskalas. Han fick åka automobil och han hade en dag sett en flygmaskin.

I överblicken över familjerna nämns ofta emigration till Amerika. I flera generationer emigrerade syskon från Avelstomten, och Axel Alström som gav sig i väg så sent som 1916 blev köpman i Alaska och gifte sig med en inuitkvinna. Han tillhörde en syskonskara på 15 barn. På 1990-talet tog Paul Johnson från Washington D.C kontakt med hembygdsföreningen i Fristad för att leta reda på torpet i Borgstena, varifrån hans förfäder utvandrade på 1880-talet, en hel familj på åtta personer. Det var torpet Grönelid, och det var en högtidlig stund, när vi satt där och tänkte tillbaka. Han har sedan varit här flera gånger och haft med sig släktingar.

Sockenboken ger en bra bild av livet i Borgstena genom tiderna, men historien är nog inte uttömd. Kanske får vi se en fortsättning. Vi ser fram emot att få uppleva ännu en glädjens dag i Borgstena.

Ann-Britt Boman

Hänt på bögda...

Gedigen utställning om Kaffekalasens bygd

Kaffekalasens bygd. Margareta Rånge och Marianne Larsson har varit med och sammanställt det fina utställningen om Kaffekalasens bygd.

Under lördagseftermiddagen den 2 juli öppnades årets utställning om Kaffekalasens bygd i Brandstorps hembygdsförenings samlingslokal. Samtidigt var det premiär för sommarens kaffeservering.

En mycket storslagen utställning om caféer, tårtbakerskor och kafferep i Brandstorp, Kaffekalasens bygd. Nästan varenda vägg i utställningslokalen var täckt av foton från gångna tiders bakerskor, kafferep, symöten, släktkalas, kiosker och serveringar. Även en del nutid är representerad. Tidsenliga bord var uppdukade med kakor, tårtor, bakelser och med handbroderade bästa dukarna och finporslinet. Precis som det var förr. Även barn- och namnsdagskalas fanns med. Varje eftermiddag fanns det möjlighet att se de naturtrogna godsakerna. På många av foton fanns äldre bybor som numera är bortgångna.

Eivor Edén

Båthusinvigning på nationaldagen

Kållandsö Hembygd- och Fornminnesförening har gjort till tradition att den 6 juni samlas på hembygdsgården och fira nationaldagen med allsång och tal. I år blev det extra festligt eftersom det då var dags att inviga det

Västgötabygden 4:11

Plattekan levereras med hjälp av Gunnar Hjorth, Stig Nilsson och Bengt Nilsson.

nybyggda båthuset. Ett 75-tal personer hade samlats i det ljuva försommarvädret för att delta i festligheterna. Kvällen inleddes med några allsånger under ledning av Conny Jonsson. Därefter var det dags för föreningens kassör Dick Ekelund att berätta hela historien om bygget, allt ifrån planering och fram till det färdiga huset. Sedan fick ordförande och kassör gemensamt den stora äran att klippa av det blågula bandet i dörröppning, så besökarna fick möjlighet att gå in och titta både på husets insida och på de föremål som redan fått sin plats i huset, en notbåt, en platteka och en gammal stockbåt, dessutom andra föremål med sjö anknytning såsom olika fiskeredskap, ankare och annan båtutrustning, allt av äldre modell.

Efter mingel med cider och snacks blev det åter dags för allsång. Kvällen avslutades med Nationalsången och Hymn till Västergötland.

Huset är byggt enligt gamla principer och med många timmar av frivilligt arbete. Ekonomiskt bidrag till kostnaderna för huset har föreningen fått från Sparbanksstiftelsen Lidköping och Södra Skogsägarna.

Ingrid Johnsson

Titta en bonde!

Titta en bonde, utbrast en av det yngre gardet när elever från Lyrestads skola gästade Hammmagasinet. Lyrestads Sockens Hembygdsförening hade tillsammans med Lyrestads skola tagit ett lovvärt initiativ att visa eleverna hur det var, och hur det arbetades förr i tiden. De

Elever från Lyrestads skola gästade Hammagasinet.

fick bland annat träffa en lanthandlare, en telegrafare, med både stolpskor och hjälm. Vidare ett antal damer i tidsenliga kläder, och naturligtvis den tidigare nämnda bonden. Samtliga klasser från förskola till sexan deltog, och frågorna haglade. Att det var en givande dag var både vuxna och barn överens om. Bilden visar klass 6 med sina lärare.

Pelle Persson

Rackeby for till Vadsbo

Första lördagen i juli företog Rackeby fornminnesförening en resa till Tidandbygden i Vadsbo härad. Vårt första mål var kulturresevatet Vallby Sörgården som två hembygdsföreningar på orten, Tidandbygdens och Wäring-Locketorp är ägare av gården och fått länsstyrelsens uppdrag att ansvara för den. Ett gammalt bondehemman som varit intakt sedan 1700-talet i ägarstruktur. Den är präglad av 1850-talets laga skifte, som kan härledas till det tidiga 1900-talets växelbruksodling. Byggnader är en kulturskatt värd att bevara till eftervärlden. Föreningarnas guider, Sigun och Margret, berättade med inlevelse om hur familjen levde och verkade som bebott huset. Boningshuset vars tillkomst var sekelskiftet 18-1900-talet. Allt fanns bevarat från början till slut när den sista arvingen gick bort på 1990-talet. Bilden av deras liv blev total och en helt annorlunda bild än den vi får när vi summerar livet i Storegården Rackeby, förutsättningarna var olika. Till eftermiddagens rundtur anträdde Lars Johansson bussen och berättade om Askeberga, Vaholms brohus, Vads kyrka, Kung Ranes hög, med flera intressanta platser. Han var kunnig och delgav oss nya infallsvinklar i vad som kan vara en del i vår tidiga historia som ju är ständigt levande. Rackeby taxi med Olle Bergdahl vid ratten lotsade oss lugnt och säkert runt. Sammanfattningen av dagen gjorde Olof Carlsson när han från nöjda resenärer

Gäster på gång. Valby Sörgården var målet för Rackeby Fornminnesföreningens utflykt.

riktade ett tack till hembygdsföreningen som plockat fram resmålet och stod som arrangör för resan.

Text Ulla Torstensson

Foto Ejve Karlsson

Storegården omtyckt utflyktsmål i Tidaholm

Vindflöjel. Jerker Bergsten från Mullsjö demonstrerar en av sina vindflöjlar.

Storegården ett stenkast från Suntaks gamla kyrka i Tidaholms kommun kan fira jubileum som utflyktsmål i år. För trettio år sedan inleddes renoveringen av gården för att några år senare invigas. Sedan dess har en ström av besökare gästade gården där Dimbo Fornminnes- och Hembygdsförening bjuder in till samvaro varje lördag under sommaren. Eldsjälar ibland de 400 med-

lemmarna i föreningen ser till att det serveras kaffe med hembakat, ordnas tipspromenader och erbjuds prov på hantverk och slöjd. Storegården är något av en historisk pärla i Skaraborg. Gården ligger på ursprunglig plats i den medeltida by som fanns här före laga skiftet 1847. Interiören med två bostäder är till en del ursprunglig med tidsenliga möbler och 3.000 föremål insamlade av hembygdsforskaren Henry Karlsson, som var en av profilerna i föreningen under sin levnad.

Maria Campbell

Medalj för trogen vård av fädrens minnen

Medaljörerna Björn Lippold, Bo Björklund, Karl-Erik Andersson, Hans-Ove Persson, Margareta Persson, Per-Ola Räf och ordförande Ragnar Sigsjö.

Vid Västergötlands Fornminnesförening 148:e årsmöte, som i år hölls i Åsarp, utdelades föreningens förtjänstmedalj med inskriptionen "För trogen vård av fädrens minnen" till följande personer som alla på sitt sätt uppmärksammat och vårdat Västergötlands kulturarv.

Karl-Erik Andersson, Alingsås och Bo Björklund, Älvängen tilldelades medaljen för sin forskning och gedigna böcker om Risveden.

Margareta och Hans-Ove Persson, Finnerödja, för sina omfattande undersökningar och inventeringar av järnframställningsplatser i norra Vadsbo/Tiveden.

Per-Ola (Pelle) Räf, Axvall för sin noggranna personhistoriska grundforskning som resulterat i böcker och artiklar om veterinärhistoria, tidiga orglar och organister i Skara och Karlstad stift samt Jonas Alströmers schäferiskola vid Højentorp.

Björn Lippold, Skövde, för sitt mångåriga arbete med soldatinventering och forskning om det ständiga knektahållet och för sitt engagemang för garnisonsmuseet i Skövde.

Ivar Virgin, Lundsbrunn, för sitt och hustrun Evas mångåriga och kärleksfulla engagemang för Mariedals

slott, dess historia och moderna utveckling. Ivar Virgin var förhindrad att närvara, men kommer att få medaljen vid ett senare tillfälle.

Västergötlands Fornminnesförenings forskningsstipendium 2010 tilldelades språkforskaren Jenny Nilsson, Göteborg för sitt arbete "Thuvudet på Västgöta-Bengtsson – insamlandet av dialektmaterial i Västergötland under mitten av 1900-talet".

Göran Englund

Bygdevandring kring Sågerstad kvarn

Tisdag den 31 maj 2011 genomförde Kinnekulle hembygdsförening sin första bygdevandring för året. Omkring 130 personer anslöts sig till denna vandring som bjöd på mycket intressant information om kvarnen, människor som bott där och dess historia samt vackert väder.

Vid Råbäcks hamn startade vandringen och vid Sågerstad kvarn berättade Wilhelm Klingspor om kvarnen som uppfördes år 1887, innan dess fanns en tidigare kvarn längre upp mot kleven. Kvarnen var tidigare ägare till Råbäcks Egendom familjen Söderbloms skötebarn. Under åren sex år med start år 1995 restaurerades den gamla kvarnen av familjen år 2001 stod den klar. Restaureringen skedde med stor försiktighet, byggnaden monterades ner sten för sten för att senare återställas i nuvarande skick.

Vattenflödet till kvarnen var dåligt därför anlades de två dammarna ovanför kvarnen år 1888, när övre dammen blev full reglerades nivån och vattnet rann till den nedre dammen. Björn Sjöstedt från Naturskyddsföreningen berättade om natur och växter samt den vackra klapperstenen vid sjöstranden.

Maj-Lis Rosén med anor från Sågerstad kvarn berättade om Anders Larsson med hustru Maja Catharina som kom till kvarnen år 1856 och verkade vid kvarnen i drygt 30 år. Torparrendet innebar att dagsverken skulle göras på Råbäck egendom samt mala gårdens säd. Anders var inte så intresserad av mjölnarjobbet så en dräng anställdes för denna syssla och Anders utvecklade andra inkomstbringande verksamheter, bland annat odlade han grönsaker och fiskade. "Sågerstadskålen" blev en efterfrågad vara vid försäljning på torget i Lidköpings. Med båt tog sig Anders över från Sågerstad till Lidköping en roddtur som kunde ta upp mot 4 timmar enkel resa. Även barnen fick ro över sjön till Lidköping för att sälja bland annat sötbär, en kanna med 2,5 liter kostade 20 öre på den tiden.

Under denna vandring hittade Maj-Lis en av sina släktingar Britt Hergren (gift Lund) från Götene ett

Maj-Lis Rosén med anor från Sågerstad kvarn berättade om sina ättlingar.

möte som kanske inte annars kommit till stånd om inte Hembygdsföreningen ordnat denna vandring.

Inge Nyström och hans syster Gun Österlund kom även med på denna vandring. Syskonen med sin familj med ytterligare tre syskon, far och mor bodde i mjölnarbostaden mellan åren 1923-1935. Föräldrarna Fritiof och Hildur Nyström arrenderade kvarnen och bostaden. Fritiof var mjölnare, murare och sjöman. Nere vid sjökanten på en av klipporna kan man än i dag se namn inristade i stenen.

Vandringen avslutades med en guidning i det gamla stenhuggeriet vid Råbäck's hamn, här berättade Ola Göransson om hamnen och stenhuggeriet. Anders Andersson "Sjöar'n" var den som ansvarade för uppbyggnaden av hamnen. Sjöar'n var lite av en tusenkonstnär, han byggde även utsiktstornet på Högekullen som finansierades av Carl Klingspor.

Innan vandringen påbörjades såldes startlotter till de medverkande, vinsten som lottades ut var en svarvad ljuslykta av Tage Claesson. Råmaterialet till ljuslyktan kom från "Bestorpa kran" vid Västerplana.

Bygdevandringarna är populära inslag i bygden för alla och denna kväll gav inte bara information utan även många möjligheter till möten människor emellan.

Text Lena Brodin

Foto Freddie Wendin

Utflykt längs Nossan

Södra Härene hembygdsförenings årliga påskvandring på Annandag påsk blev i år en bussresa. Resan startade i Södra Härene och slingrade sig fram på småvägar över den vackra stenbron i Fåglum, vidare genom Barne Åsaka till Nossebro och delmålet i Bredöl. Bengt Wadbring guidade längs vägen och vi fick mycket intressant information om fornlämningar och vår historia. På Café Magnolia i Bredöl tittade vi på en nyuppsatt utställning om liv och

Kaffepausen hos Café Magnolia var uppfrioskande för både kropp och själ.

leverne längs Nossan från Nossebro till Främmestad. Vi drack kaffe och det fanns möjlighet att köpa växter. Färden fortsatte över den vackra svängda bron i Baljefors mot Främmestad och vidare över smala skogsvägar till Magra. Via Vårgårda kom vi åter till Södra Härene. Ett 40-tal medlemmar var med på denna soliga vårresa i Nossans tecken.

Ingrid Andersson

Vassända-Naglumbor drog till Nossebro

Torsdagen den 2 juni reste 45 medlemmar från Vassända Naglums hembygdsförening på årets traditionsenliga sommarresa. Detta år gick resan till Nossebro med ett besök hos hembygdsföreningen. Resan företogs med hyrd buss, i ett lagom bra väder, och humöret var på topp redan från början på samtliga resenärer.

Då vi anlände till Nossebro blev vi enligt uppgjort program, inbjudna till gemensam kaffestund i församlingshemmet och vi delade gemenskapen med kyrkibesökarna på orten. Ordföranden i hembygdsföreningen Rune "Läcka" Johansson, liksom församlingens präst hälsade oss välkomna

Efter kaffe och smörgås delades vi besökare in i fyra grupper, och dessa begav sig därefter iväg mot uppgjorda mål. Vi gjorde besök på Kerstinsås kvarn, vilken blivit föremål för en omfattande restaurering. Ciceron på plats berättade om kvarnens historia och hur man lyckats rädda kvarnen från förfall. Därefter startades kvarnen upp med hjälp av vattnet i Nossan. När dammluckan öppnats och vattnet forsade in mot vattenhjulet på kvarnen, steg spänningen hos deltagarna. Frågan var skulle verkligen vattnet orka dra igång det stabila maskineriet. Och det dröjde

Frågan var skulle verkligen vattnet orka dra igång det stabila maskineriet.

några sekunder innan vattenhjulet sakta började rör på sig, och det började att knarra i axlar och hjul. Efter en stund var det full fart och hade man även valt att koppla in den mäktiga kvarnstenen, hade det säkerligen inte dröjt länge innan mjöl hade kunnat malas. Alla besökarna var imponerade av mäktigheten i maskineriet, och vilka stora insatser som gjorts för att få en fullt fungerande kvarn i användbart skick.

Ytterligare besöksmål som besöktes var Rune "Läckas" elaffär. Denna affär stängdes för allmänheten 1969, och inget i butiken har rörts eller flyttats därifrån under alla dessa år. Nu finns över 40 år gamla lampor, grammofonskivor radioapparater med mera att beskåda

Nästa besöksmål var det gamla stationshuset, från den smalspåriga järnvägens tid. Även här blev vi mottagna av medlemmar i hembygdsföreningen, som på ett kunnigt och målande sätt berättade om folk i bygden, som varit knutna till järnvägen.

Resan var inte färdig med detta, utan även en retro-lägenhet fanns att bese. En komplett möblerad bostad, där känslan från av 60-talet upplevdes, till fullo. Många minnen väcktes hos besökarna, då de flesta hade haft liknande prylar i sina egna hem.

Hungern gjorde sig påmind hos resenärerna, och som planerat begav vi oss till Magnolia restaurang och plantskola i Bredöl där en härlig buffélunch serverades. Efteråt besöktes trädgård och utställning av resenärerna innan vi gick ombord på bussen för hemfärd.

Deltagande medlemmar i Vassända hembygdsförening vill rikta ett stort tack till Rune Johansson och hans stab, som tog emot oss med stort engagemang. Vi kände oss så välkomna, och vi njöt av dagens alla intryck.

Stig Åke Andersson

Så roligt att det kom så många bidrag till Hänt på bögda till detta nummer. Fortsätt och skriv!

Livlig verksamhet i Billingsbygden

Vallby Sörgården, Skaraborgs första kulturresevat har öppet för studiebesök av grupper men då och då även för allmänheten.

Många företag har sett dagens ljus genom ett källarfönster. Sven och Alice Wincrantz började utveckla sitt möbelföretag i en källare på Varnhemsgatan i Skövde 1938. Fram till 1970 höll de på och deras företag kom på sin tid att bli ett av Sveriges största inom stoppmöbelsbranschen. Skövde stadsmuseum fick 2010 en donation med handlingar, fotografier och möbler från Wincrantz möbelindustri.

På museet visas fram till den 2 oktober historien om Wincrantz möbelfabrik. Utställningen visar ett brett urval av företagets möbeltillverkning. En möbel som fått stort genomslag och uppmärksammats även internationellt är stolen Arabesk, designad av Folke "Snövit" Jansson.

I samarbete med Hantverkscentrum i Tibro inbjuds under hösten till öppen visning och hantverksdagar vid flera tillfällen. Skövde hembygdsförening medverkar vid en hantverksdag den 11 september, då Juhllins konditori i museet har öppet.

Wåring-Locketorps hembygdsförening är känd för sina Natur-, kultur- och miljödagar vid Vakällan i Locketorp. Den 6 oktober "kurar man móske" vid Solvistet, Vakällan.

Vallby Sörgården, Skaraborgs första kulturresevat, invigt i juni 2009, har öppet för studiebesök av grupper men då och då även för allmänheten. Den 3 september till exempel är gården öppen för visning och cafébesök. En höstmässa arrangeras på gården av Tidanbygdens hembygdsförening den 8 oktober.

Historikern och 1700-talskännaren Christopher O'Regan föreläser under rubriken "Att beskriva färger för en blind" den 8 oktober, då Skövde Släktforskarförening firar sina 30 år med Öppet Hus i kulturhuset Oden.

Den 9 oktober arrangeras Skultorpsdagen, då givetvis Skultorps hembygdsförening finns på plats. Förmodligen

finns ljusugnsbakat bröd till försäljning som tidigare år. **Teatern "Hässja** - berättelser från en trakt" med Friteatern kommer till Häggums höstgille den 19 november. **Den 22 november** berättar Uno Bohman om Skövdes militärliv genom tiderna i Kulturhuset Oden.

Redan den 2 december kommer tomten till Hagelbergs bygdegård och han besöker sedan under en hektisk månad flera av de andra föreningarna i Billingsbygden.

Det här är enbart några smakprov på allt som händer.

Flera av föreningarna har egna hemsidor, exempelvis Häggums och Hagelbergs hembygdsföreningar. Sök gärna på nätet efter information. Vill du ha en pdf-fil med ett utförligare program, kontakta undertecknad, monika.moberg@blackhornet.se. Du kan även gå in på Skövde stadsmuseums hemsida, www.skovde.se/Kultur-o-noje/Museer--Konst/Stadsmuseum/

Monika Moberg

På tapeten

Titt som tätt, hamnar jag i barndomens upplevelser. Denna gång berodde det på att jag gick igenom en samling med äldre tapetbitar. Dessa hade jag sparat från förfallna torp i Risveden och efter det väcktes intresset för tapethistoria. När jag inventerade torpen på 1980-talet, för en etnologisk uppsats, såg jag exempel på många blekta och ändå vackra, en del trasiga men med fina mönster, tydligt synliga. Jag började samla och fann ofta lager på lager med olika mönster. Om man blöter upp ett tapetsjok i vatten går det att skilja lagren från varandra, förmodar att det var egentillverkat mjöklister. Ibland var det helt enkelt vanligt tidningspapper i flera lager, det hjälpte säkert till att hålla stugan varm. Jag har förstås undrat hur man kom åt de dyra tidningarna.

Tapetminne

Runt 1949-50 grasserade både mässling och påssjuka i vår by. Mina bästa kamrater fanns i samma familj och de blev sjuka, men inte jag. Det betydde att lekarna fick vara inomhus hos dem. I deras vindsrum fanns tapeter med mönster i bleka pastellfärger och dem fick vi färglägga med vaxkriter. Vad jag minns blev det väldigt vackert.

Tapethistoria

Att något är på tapeten betyder att något är aktuellt eller att något är på gång att behandlas. De första tidningarna var lösa papper uppsatta på väggar och "tapet" kunde också vara en duk. Och en tapetserare är en person som klär om möbler med tyg. Tapeter var ursprungligen inte

gjorda av papper utan de var vävda bonader. Den äldsta tapet man funnit i Sverige hittades i Malmö och kallas Rosenvingetapeten. Den är troligen från 1570-talet och tillverkad någonstans i Europa. Sveriges tapettillverkning började någon gång under 1600-talet och de var tillverkade av väv.

Tapetvåderna hängdes upp löst och när man flyttade togs tapeterna med dig. Två uppfinningar underlättade för tapeten att bli var mans egendom, nämligen tillverkning av papper och tryckning med valsar. I början av 1800-talet dök det upp små tapetmakerier överallt i städerna.

De populäraste var de med en kraftig grön färg, Denna hade tagits fram med hjälp av arsenik, vilket fick hälsovådliga följder. 1876 förbjöds användningen av arsenik i Sverige. 1832 introducerades en ny, spännande produkt, tapeter på rulle! Dessa kom från Frankrike och slog snabbt igenom i Sverige. Nästa stora nyhet blev de maskintryckta tapeterna. Detta fenomen dök upp på 1850-talet och blev vanligt mot slutet av 1800-talet.

Tillgänglighet

Nu blev det så billigt med tapeter att man snart kunde köpa tapeter till och med i byns lanthandel. En lanthandel i Västergötland hade exempelvis 400 olika mönster att välja bland i slutet av 1890-talet. Dock var kvaliteten på tapeten inte så bra, den blektes fort, och blev lätt både sotig och smutsig. Man tapetserade bara om lite då och då, över 20 lager tapeter i följd kunde det bli.

Tapettrender

Tapetmodet har varierat de senaste 50 åren från en grå färgskala och geometriska mönster på 1950-talet, till medaljongtapeter av väv i vinrött, orange eller brunt på 70-talet. 1980-talet bröt emellan med pastellfärger, gärna med mönster i grönt, aprikos eller rosa. Vit strukturtapet var också mycket modernt detta årtionde. Under 1990-talet fortsatte det ljusa modet.

Millennieskiftet präglades av enfärgade tapeter i färger som caffelatte-brunt, Stockholmsvitt och beige, alternativt starka fondtapeter. Fototapeter blev också populärt. Idag kan man mötas av fototapeter med bilder på barnen, husdjuren eller vad man vill. Stormönstrat i svart/vitt tilltalar många och inredningsprogrammen i TV och artiklar i tidningar styr säkert vad vi har uppåt väggarna.

Gunvor Fröberg

Läsvärt i korthet

Vägen till medeltiden. Medeltid Skaraborg. Text: Dick Harrison. Illustrationer: Christina Jonsson m fl. Utgivare: Medeltid Skaraborg med stöd av bl a regionen och kommunförbundet i Skaraborg. 32 sidor med massor av illustrationer. Korta, lättlästa och faktarika texter om förnämliga skaraborgska medeltida turistmål.

Billingsbygden 2010. Utgiven av Skövde Hembygds-krets i samarbete med Skövde Stadsmuseum. Redaktör: Monika Moberg. 130 sidor med bl a en fyllig presentation av industrimannen Johan Georg Grönvall som nyligen fått en skulptur rest över sig vid den äldsta delen av Volvoanläggningen i Skövde.

Skene-Örby Hembygdsförening. Medlemsblad 2011. Redaktör: Kent Olsson. 24 sidor med bl a en lång beskrivning av affärerna i Skene på 50-talet.

Clas Alströmer. Vetenskapsman, mecenat, patient. Författare: Gudrun Nyberg. Förlag: Carlssons. 352 sidor med massor av illustrationer.

Sannerud. Kyrkplats-Sockencentrum-Turistmål. En Västgotaby i Tivedsbygd. Författare: Ingemar Wikenros. Eget förlag. 80 sidor med en mängd information om bygden förr och nu av denne Tivedskännare.

Fritt fall. Författare: Allan Johansson. Eget förlag. 416 sidor i romanform om livet i Trollhättan i mitten av 1800-talet

Barnet som inte kunde ljuga. Författare: Gunnar Odhner. Förlag: Norlén & Slottnér. 240 sidor. En roman om

livet i 1950-talets Lidköping.

Hårdakvarn – en kulturhistoria. Författare: Gunnar Arnborg med hjälp av en rad medlemmar i Föreningen Hårdakvarn, som gett ut boken. 150 sidor med massor av bilder, samt välskrivna kulturhistoria kring kvarnar och recept.

Döbelnförbundets årsskrift 2011. Ordförande: Bertil Holmqvist, Broddetorp. 16 sidor om bl a kyrkfärd på Döbelns vis.

Landshövding Adam Otto Lagerberg. Född med guldsked. Ruinerad – avsatt – bortglömd. Författare: Ingemar Wikenros. 94 sidor med många gamla och nya bilder, och massor av information om de otaliga egendomar och gårdar som Lagerberg köpte. Och förlorade.

Hans Menzing

Årets hembygdsbok nytt pris att tävla om

Hembygdsvännerna är flitiga bokskrivare, det vet vi inte minst här i Västergötland. Nu har även Sveriges hembygdsförbund insett värdet av denna litteratur och gör en satsning för att höja statusen för dessa böcker. Det kan behövas, de nonchaleras i de flesta kultursammanhang och numera verkar inte ens lokalpressen lika intresserad som förr.

SHF har därför instiftat ett nytt pris för hembygds-litteratur. Med priset vill SHF främja kvalitet och skapa positiv uppmärksamhet. Varje regionalt förbund får nominera en nyutgiven hembygdsbok. Pristagaren utses av en jury och boken presenteras på den årliga Bok och biblioteksmässan i Göteborg. Priset delas ut första gången 2012 för böcker utgivna under 2011. Den nominerade boken och en motivering ska vara SHF:s kansli till handa senast den 30 mars 2012.

De aktuella böckerna skall på ett föredömligt sätt levandegöra det lokala kulturarvet. Kravet är att boken skall ha getts ut av en hembygdsförening eller i samarbete med en hembygdsförening. Det är sedan de regionala förbunden, i vårt fall Västergötlands Hembygdsförbund, som utser en kandidat och sänder in förslaget med motivering till SHF. Avsikten är att uppmärksamma den rika hembygds-litteraturen och stimulera kvalitet i forskning och levandegörande av den lokala historien. Det är alltså forskningen och de litterära kvaliteterna i presentation och gestaltning som skall belönas.

Priset består av ett diplom plus 5000 kronor. Men de övriga nominerade böckerna blir inte helt lottlösa, de kommer att visas upp på Bokmässan och får förhoppningsvis även de uppmärksamhet hos media och de många besökarna.

I naturreservatet Vänga mosse

Som barn hörde jag ofta göken på våren. Jag fick lära mig att vara observant på i vilket väderstreck göken satt och gol. Det hade olika budskap. Jag fick också lära mig att när göken har fått se den första höstacken, då tystnar han. Jag har nog funderat på vart göken tar vägen sedan. Nu vet jag det. En onsdagskväll i juli var jag bjuden på en guidning på naturreservatet Vänga Mosse som ligger en mil utanför Borås utmed riksväg 42. Jag fick lära mig att vill man kolla fåglar och hur de låter skall man komma på våren och försommaren, tidigt på morgonen. Uppe i fågeltornet finns en loggbok där man kan berätta om vad man sett och hört.

En av mina ciceroner berättade, att när han en tidig morgon var ute på mossen för att skåda fågel skådade han plötsligt sin lärarinna. Han gömde sig bakom några buskar, men för sent, hon kom och prata med mig, berättade han. När jag frågade honom om det var den roligaste träffen på Vänga mosse, skakade han på huvudet. Det var när en riktig ornitolog visade mig en varfågel. Den är mycket ovanlig här, fick jag lära mig.

Och så plötsligt fick jag svar på frågan om vart göken tar vägen. Flera gånger under våren när jag hälsat på i Vänga har jag hört göken i riktning mot Vänga Mosse. Plötsligt när vi går där på den fina spången, pekar mina ciceroner på ett träd och vad får jag se? Jo, en tydligt angiven sittplats för gök. Om det finns fler sådana platser på Vänga Mosse det vet jag inte. Om man är ute och går på naturreservatet bör man hålla sig på spångem, i all synnerhet om man går i vanliga promenadskor. Kanske kan man paddla för här på Vänga Mosse börjar Sävån bli å på sin färd mot västerhavet.

Leif Brunnegård

VÄSTGÖTA BYGDEN

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, Spireavägen 5, 513 35 Fristad
tel 033 - 26 19 21 e-post: birgitta.fristad@telia.com
Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vår-
gård, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se
Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1,
532 32 Skara, tel 0511/12643,
e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg 2,
Skultorp, 541 55 Skövde, tel 0500 - 43 30 13,
e-post: hyenstrand@hotmail.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3,
54015 Väring, tel 0500-441105, 0708-420453,
e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund.Hövägem 9 C, 446 32 Älvängen. tel
0303 - 74 98 78. e-post bo.bjotklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad, 465 97 Nosse-
bro, tel 0512/531 50, e-post: tb.bygg-tjanst@telia.com.

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,
tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel
0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Per-Göran Persson, Östergården 1, 54066 Sjötorp,
tel 0501-50138, 070-7838079.

e-post pellep@telia.com

Förbundsordförande: Eva Bergström Hyenstrand.

Förbundssekreterare: Mona Lorentzson, Wallströmsli-
den 6, 463 71 Lödöse. Tel 0520 - 66 02 74

e-post: mona.lorentzson@gmail.com

Förbundskassör: Hugo Isaksson, Box 2067,
523 02 Timmele. Tel 0321 - 300 01.

e-post hugo.isaksson25@hotmail.com .

Kanslist:

Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund, Box
15, 534 21 Vara, tel 0512-10550 fax 0512-339 42,
bost. 0511-37 03 30,

Bankgiro 378-5383, Plusgiro 8 57 59-9,

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Från källa till gårdspump

Vatten är livsviktigt för allt levande. Människor, djur och växter, alla är i behov av vatten. Hur fick våra förfäder sitt vatten?

Jag har lyssnat på äldre människor som har varit med om att hämta sitt vatten i en källa ett stycke från gården. I Ornunga finns en plats som kallas Käringatrappan. I närheten av den här trappan finns en källa som aldrig sinar och den fryser aldrig till is hur kallt det än är. Det berättas om att hit gick tanterna som bodde i området för att hämta sitt vatten när den egna vattenkällan sinade.

De första brunnarna gräves med spade och brunnens väggar stensattes för att inte brunnen skulle rasa igen. Men naturligtvis var inte brunnarna så djupa.

På Hembygdsgården Haraberget i Herrljunga finns den vågt som Du ser på den översta bilden. Det här redskapet hjälpte till att få upp den tunga hinken när den fyllts med vatten. Det var inte bara vattnet som behövdes i köket som skulle upp ur brunnen, Djuren i ladugården skulle också ha sitt behov av vatten.

Men att ha en vågt var ingen nödvändighet. På de flesta ställen hade man en lång stång med en krok i ena ändan där man fäste hinken. Att sedan få upp den fulla hinken ur brunnen krävde muskler. Vintertid kunde det vara riskfyllt att hämta vatten vid brunnen. Man spillde ut lite vatten som frös till is och brunnskanten blev hal.

Vindspelet med kättingen på nedre bilden var ett annat hjälpmedel till att få upp sitt vatten. Men vad heter vindspelet? I ändan av kättingen satte man fast sin hink och med vevens hjälp fick man ner den i brunnen. Man kunde få sätta på en tyngd på hinkens grepe.

Gårdspump nr 12 är gjord i gjutjärn och började tillverkas hos Lundgrens gjuteri i Halmstad 1917. Pumpen tillverkas fortfarande men nu är den nog mer en trädgårdsprydnad än den nyttsak den var från början. Att gå till brunnen och hämta vatten var väl inte så roligt. Vattnet man bar in var man rädd om. Man slösade inte bort det i onödan. Vattnet i handfatet slängde man inte bort förrän det blev rätt så grumligt. Blev man törstig gick man till vattenhinken och drack direkt ur vattenskopan. Att söla ner ett glas var onödigt.

Idag är det annorlunda. Nu vrider vi på en kran och så kommer vattnet. Vi kan välja på kallt eller varmt vatten.

Leif Brunnegård